

Redactie „DE SCHALMEI“

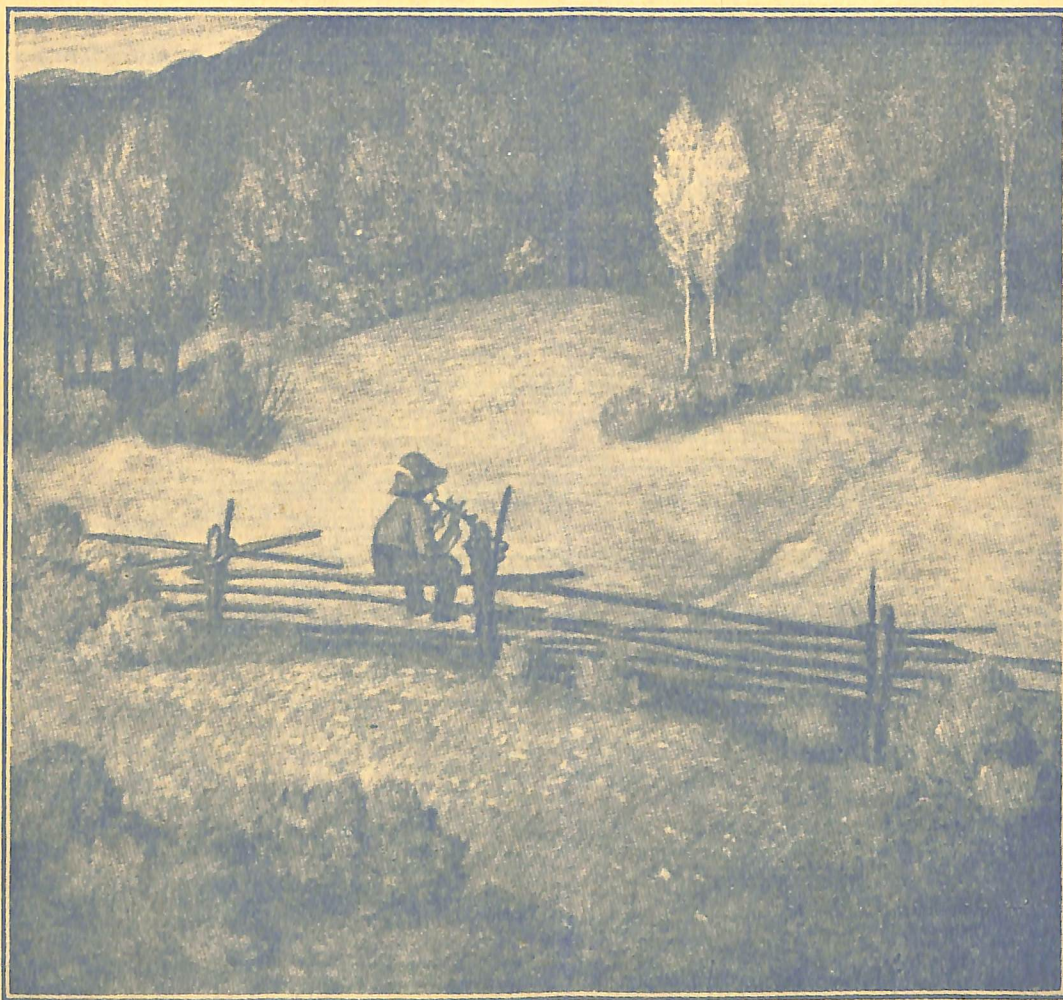
SEPTEMBER 1946

1° Intern. Orgelcongres. Gent 1946

1e JAARGANG — Nr 5

De Schalmei

Tweemaandelijks Tijdschrift voor Orgelbeweging

◆ « Nu swyt, ende merct hoet begennen sal ». ◆

LEES IN DIT NUMMER DE PRACHTIGE GESCHIEDENIS der FIRMA

Jos. LONCKE, broeder & Zonen

EESEN (W.VI.)

ZIJN ORGELS ZIJN DE
BLIJVENDE RECLAME

ORGELS

HARMONIUMS

Gerard D'HONDT

Orgelbouwer

HERSELT (Prov. Antw.)

Stemmen -- Herstellen -- Ombouwen

ELECTRISCHE VENTILATOREN

STEEDS GROTE KEUZE VAN HARMONIUMS IN VOORRAAD !

ORGELS

HARMONIUMS

Jules ANNEESSENS - TANGHE en Zoon

ORGELBOUWERS

LEVERAAR VAN ZIJNE HEILIGHEID DEN PAUS

Huis gesticht in 1832

MEENEN (W.-VI.)

DE SCHALMEI

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR ORGELBEWEGING

REDACTIE-SECRETARIAAT: Berten DE KEYZER Tweebruggenstraat, 35, Gent. ▼	Abonnementsvoorwaarden: België: 100,— fr. Nederland: 150,— fr. Steunabonnement: 300,— fr. Postcheckrekening: G. Verschraegen: 1078.49	BEHEER: Gabriël VERSCHRAEGEN Organist St.-Baafskathedraal, Gent. ▼
--	---	--

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER: GABRIEL VERSCHRAEGEN, KAPITTELSTRAAT, 7, GENT

ALLEENVERTEGENWOORDIGER VOOR NEDERLAND: EDITION HEUWEKEMEIJER
Tel. 530.86 Breedeweg, 21, AMSTERDAM-OOST Postgiro 335644

« Nu swijt, ende merct hoet begennen sal. »

Sinds de korte oproep — alhoewel zeer schaars aan gegevens — in het vorig nummer van « De Schalmey », ontvingen wij zulk een berg van brieven, dat het ons volstrekt onmogelijk was, samen met onze andere drukke bezigheden, alle naar believen te beantwoorden.

Die kleine « Schalmey » kan niet spelen voor elke boom afzonderlijk, daarom loopt hij een eindje terug en maakt zich gereed, over de wijde vlakte te spelen voor al de bomen van het ganse woud... « Nu swijt, ende merct hoet begennen sal. » Dat allen dit korte woordje en de programmabrochure als een persoonlijk antwoord en uitnodiging aanvaardden.

Het doel der Gentse Orgelfeesten werd nu genoegzaam voorgehouden. Er zal wel geen mens te vinden zijn, die niet beseft hoe nuttig en nodig zij zijn. Lang genoeg waren het slechts de specialisten die wisten welke grote rol de orgelkunst in onze algemene cultuur gespeeld heeft, en dit nog doet. Het volk kan en moet ons orgel leren kennen en begrijpen. Het volk moet de orgelliteratuur leren aanvoelen, en niet slechts de Toccata in re klein van Bach. Het volk moet iets af weten van orgelbouw. Daarom betrekken wij het gehele volk in onze Orgelfeesten. Daarom roepen wij allen samen die de orgelbeweging willen steunen, met om het even welke steun. Het heeft ons zeer aangenaam getroffen, en het heeft ons vooral gesterkt toen

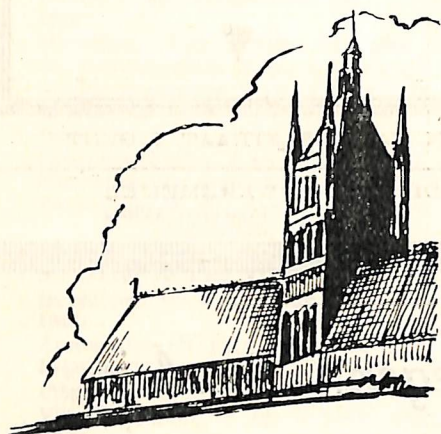
wij de vele brieven ontvingen van onze grote musici en musicologen, van Mgr. Van Nuffel, Mgr. Cruysberghs, Toussaint De Sutter, Lode De Vocht, Arth. Meulemans, Paul Collaer, Ch. Vanden Borren, Jos Ryelandt, Godf. De Vreesse, Flor Peeters, Ch. Hens, Dr. Stellfeld, Flor Van der Mueren, R. Tellier, R. Moulaert, Jos. De Maeght, Lode Rosquin, Jul. Vijverman, Staf Nees, Daen Sternefeld, Rob. Herberighs, Marcel Poot, Lode Joos, R. Ghesquière, J. Collot, Marinus De Jong, zonder de gulle ontvangst te verzwijgen bij de Geestelijke Overheid en het Stadsbestuur van Gent. Tot ons groot spijt was het voor verschillende onzer buitenlandse genodigden onmogelijk hier op de vastgestelde datum aanwezig te zijn. Norbert Dufourcq drukt zijn spijt uit dat dringend werk hem te Parijs bindt. Dawson kan best uit Londen weg doch de formaliteiten die tegenwoordig te vervullen zijn om het vasteland te bereiken, zijn op een drie-tal maanden niet te overbruggen. De deelneming van Nederland zal, volgens de ontvangen brieven, alle verwachting overtreffen. Verscheidene gemeenten zullen op één der concerten door een autobus-vol vertegenwoordigd zijn. Wie doet zich de kleine moeite hetzelfde te doen voor zijn omgeving? Vult de kaart in die u over enkele dagen zult ontvangen. De Toeristenbonden zijn eveneens verwittigd en zullen de gebeurlijke uitstappen naar Gent richten.

Het wordt een werkelijke volksbeweging!

Voor de eigenlijke deelnemers, liggen, in de koele woorden van het programma, nog wel een paar verrassingen. Wij hebben getracht niet alleen ernstige vergaderingen samen te stellen naast afwisselingen van gemengden aard, wij willen de deelnemers de gelegenheid geven het schone der Stad Gent rustig te bekijken. Zij zullen het oude en nieuwe Gent zien, zij zullen

prettig samen eten en er zal slaapgelegenheid zijn voor iedereen. Wij allen nodigen U uit, brengt vrienden mee! U zijt allen zeer van harte Welkom!! Neemt nu alle schikkingen. « Gaet henen ende haest u metter vaert. »

Het Uitvoerend Comité
der Gentse Orgelfeesten.

Figuren uit Vlaanderens Orgelhistorie

3. Het geslacht Langhedul.

1588. Parijs. St. Jacques-la-Boucherie. Nieuw orgel. Daar de overeenkomst met Jan Langhedul een ideaal-nauwkeurige omschrijving geeft van de te verrichten werkzaamheden en deze tekst zeer leerzaam is voor de geschiedenis van de Nederlandse orgelbouw, volge het contract hier nagenoeg in zijn geheel. De tekst, zoals ik die hier geef, wijkt op verschillende punten af van de oorspronkelijk gepubliceerde, waarin lees- en interpunctiefouten de conclusies bemoeilijken. Gemakshalve geef ik de alinea's een nummer, om daarna de tekst op de voet te volgen (4):

1. Marché entre la fabrique de l'église St. Jacques-la-Boucherie d'une part et Jean Langhedul, faiseur d'orgues, rue Trousevache, à l'enseigne de la Pomme-de-Pin en la fontaine, paroisse Saint Jacques-la-Boucherie d'autre part, pour « faire... tous et chacuns les ouvraiges qu'il convient faire aux orgues de lad. église... et prendra... à son proffict le vieil jeu d'orgues qui y est de présent, avecq les souffletz; néanmoins, s'il convient toucher au fust desdictes orgues pour accomoder led. nouveau jeu, ce sera aux despens de lad. fabrique, comme aussy ce qu'il conviendra de mestier de serrurier... »...
Prix: 700 écus d'or soleil.

Ordonnance d'un nouveau jeu d'orgues,
selon les jeux...

2. Et pour le premier, un nouveau jeu de monstre, de fin estain bruny, C fa ut dessoubz ef fa ut, contenant huict pieds de longueur et sonnant huict pieds, et ef, fa, ut, six pieds, decouvert jusques à C fa ut par dessus a la mi re tout en haut, le nombre de quarante huict tuyaux.

3. Item, un jeu de bourdon, de plomb, C fa ut dessoubz ef fa ut, quatre piedz de long et sonnant huict piedz bouché et ef fa ut six piedz, à quarante huict tuyaux.

4. Item, un jeu d'octave, de plomb, C fa ut dessoubz ef fa ut, à quatre piedz de long et sonnant quatre piedz et ef fa ut trois piedz, decouvert, à quarante huict tuyaux.

5. Item, un jeu de fluttes, nommés fluttes à neuf trous, de plomb, C fa ut dessoubz ef fa ut, deux piedz de longueur, sonnant quatre piedz bouché, et ef fa ut trois piedz, à quarante huict tuyaux.

6. Item, un jeu de nazartz, de plomb, C fa ut dessoubz ef fa ut, d'un pied et demy de longueur, sonnant trois piedz bouché, et ef fa ut deux piedz, à biberons, à quarante huict tuyaux.

7. Item, un jeu de fluttes, nommés fluttes traversines, de plomb, C fa ut dessoubz ef fa ut, un pied de longueur, sonnant deux piedz bouché, et ef fa ut pied et demy, à quarante huict tuyaux.

8. Item, un jeu de flajollet, de plomb, C fa ut dessoubz ef fa ut, d'un pied de longueur, sonnant un pied decouvert, et ef fa ut à l'advenant, à quarante huit tuyaux.

9. Item, une jeu de fourniture, de plomb, à cinq tuyaux, sonnant chacun de différends accords, le nombre de cinq foys quarante huit tuyaux, tout au long du clavier.

10. Item, un jeu de cimballes, de plomb, à trois tuyaux à chacune touche, d'un différend accord, le nombre de trois foys quarante huit tuyaux, sonnant tout au long du clavier.

11. Item, un jeu de trompettes; les cornetz par dessus seront faitz de fer blanc et les anses de cuivre, C fa ut dessoubz ef fa ut, huit piedz de longueur, sonnant huit piedz, et ef fa ut six piedz, au quel jeu sera fait un tamy de peur que les cornetz ne s'afessent.

12. Item, un jeu de petites trompettes; les cornetz par dessus seront de fer blanc et les anses de cuivre, C fa ut dessoubz ef fa ut, quatre piedz de longueur et sonnant quatre piedz, et ef faut trois piedz, auquel jeu sera aussi fait un tamy, de peur que les cornetz ne s'afessent.

13. Item, un jeu de cornet à bouquin, commenceant à C fa ut au milieu du clavier quatre tuyaux à chacune touche jusques à ef fa ut suivant, et de ef fa ut cinq tuyaux jusques à B fa be mi, et depuis B fa be mi jusques à C fa ut tout en haut, à six tuyaux chacune touche.

14. Item, un jeu de tremblant.

15. Item, un jeu d'enfant comme celui des orgues de la Sainte Chappelle.

16. Item, un jeu de pédalles qui sonneront ung contre la monstre, de huit piedz et seront taillez de grosseur qu'il appartient, qui seront faitz de boys jusques à la quantité de onze tuyaux et onze marches, sonnans fort et ferme, C fa ut dessoubz ef fa ut huit piedz, et ef fa ut six piedz, jusques à la première octave, qui seront rendues aussi bien sonnantes, aussi bonnes et meilleures que si elles estoient de plomb.

17. Item, un nouveau sommier, fait à la nouvelle mode, pour reposer et faire sonner tous tuyaux cy devant mentionnez.

18. Item, quatre nouveaux souffletz, tout de boys, de cinq piedz de longueur et de deux piedz et demy de largeur et l'ouverture de trois piedz de hauteur, qui seront serrez comme une boitte.

19. Item, des nouveaux porte-vents pour conduire le vent et les conduitz.

20. Item, un nouveau clavier, à la nouvelle mode, à quarante huit touches, assavoir la première touche sera S fa ut dessoubz ef fa ut, d sol re et la feinte, e la my, ef fa ut, la feinte, G sol re ut et la feinte, a la mi re, B fa be mi et le rest suivant, jusques à C fa ut par dessus a la mi re tout en haut... »

In een modern schema luidt deze dispositie als volgt:

Montre 8'	Clairon 4'.
Octave 4'	Pédale.
Fourniture V sterk	Flûte de bois 8'
Cymbale III sterk	Manuaalomvang:
Bourdon 8'	C, D-c3
Flûte à neuf trous 4'	Pedaalomvang:
Nasard 2 2/3	C, D-B
Flûte traversine 2'	Jeu d'enfant
Flageolet 1'	Tremblant
Cornet IV-V-VI st.	4 balgen.
Trompette 8'	

Allereerst is het nodig, wil men de inhoud van deze tekst begrijpen, de namen van de toetsen in moderne spraak te vertalen:

16e eeuw	Modern Frans	Modern Nederlands
Cefaut, Cesolfaut	Ut	C
Feinte de Cefaut	Ut dièse	Cis
Desolre	Re	D
Feinte de Desolre	Mibémol	Dis
Elamy	Mi	E
Effaut, Faut	Fa	F
Feinte de Effaut	Fa dièse	Fis
Gesolre, Gesolreut, Gammaut	Sol	G
Feinte de Gesolre	Sol dièse	Gis
Alamire	La	A
Befabemi	Sibémol	Ais
Mi de befami, Hami, Bedur	Si	B

Uit de eerste alinea blijkt de woonplaats en behuizing van Jan Langhedul en dat hij een geheel nieuw orgel bouwt, waartegen hij het oude instrument ten eigen profijte mag gebruiken.

In de volgende alinea's wordt telkens gezegd, dat het register moet beginnen op Cefaut beneden de Effaut. Met opzet wordt deze bepaling telkens herhaald, omdat het tot het einde van de 16e eeuw veelal gebruikelijk bleef het klavier te doen beginnen op de Effaut. Volledigheids-halve, doch eigenlijk overbodig, wordt dan iedere maal gezegd, dat het register op Cefaut een 8' klank en op Effaut een 6' klank moet hebben. Vroeger was het normaal, dat een bij Effaut beginnend klavier een 6' klank had. Deze bepaling is dus een herinnering aan de in Frankrijk nog bestaande, doch in Vlaanderen reeds verlaten methode. Evenzo wordt telkens bepaald, dat het klavier moet doorlopen tot de bovenste Cefaut (C3), dus boven de Alamire; omdat de manuaalomvang tot op het einde van de 16e eeuw meestal niet verder ging dan tot a2.

De 2e alinea geeft aan, dat de Montre van tin moet zijn; dit register stond dus in het front; de overige zijn van lood, behalve de tongwerken. Van de gedekten wordt telkens hun werkelijke lengte, doch tevens wordt de toonhoogte, een octaaf lager dus, genoemd. De open

registers hebben een toonhoogte, die overeenkomt met de lengte der pijpen.

Alinea 5 vermeldt een «Fluttes à neuf trous». Dit is een gedekt register welks corpora bovenaan op verschillende plaatsen doorboord zijn. Hierdoor verkreeg men een effect, dat gelijk staat aan dat van de tegenwoordige Roerfluit.

Alinea 6 noemt een nasard «à biberons», d. w.z. fles- of kegelvormig; wij zouden zeggen: met conische vorm, dus naar boven spits toelopend.

De «Fluttes traversines» van alinea 7 bieden een moeilijkheid; een overblazende fluit is dit register niet geweest, want het is gedekt en wijd. De oplossing, die de Franse orgelkenner Norbert Dufourcq (20) geeft, is hoogstwaarschijnlijk juist; deze fluttes traversines moeten als voorloper van de later algemeen in Frankrijk gebouwde Quarte de Nasard 2' beschouwd worden, een register, dat een kwart hoger gestemd is dan de Nasard. In het orgel van de Augustijnenkerk te Parijs, dat Jan Langhedul twee jaren voor dat van de St. Jacques-la-Boucherie bouwde, construeerde hij eveneens een Quarte de Nasard. De Waalse orgelbouwer Jean Barbaise uit Douai bouwde in Atrecht in 1585 een Flute traversine II sterk (21); dit register bestond uit een Nasard 2 2/3 en een fluit 2' of Quarte de Nasard 2'.

Van de «Flajollet» in alinea 8 wordt gezegd, dat ze een open 1' is; hoe die 1' nu op Effaut klinken moet, was moeilijk te omschrijven. Wij zouden zeggen 2/3', maar de taal van 1588 weet een andere oplossing: de Flajollet zal op Cefaut de toonhoogte hebben van een 1' en op F een toonhoogte «à l'advenant».

De alinea's 9 en 10 vermelden op moderne wijze repeterende mixturen; opzettelijk wordt nog bepaald, dat de Fourniture 5 rijen pijpen zal hebben, «sonnant chacun de différends accords», d.w.z. ieder toets moet een vijfklank ten gehore brengen, unison-pijpen mogen niet worden gebruikt.

De in alinea's 11 en 12 genoemde «Cornetz» zijn de blikken schalbekers der tongspelen; deze moeten gestut worden door een rooster (tami), om verzakken te voorkomen.

De Cornet à bouquin is ook hier weer een Nachthoorncornet; de samenstelling wordt nauwkeurig opgegeven, n.l. op c' IV sterk (4, 2 2/3', 2', 1 3/5'), op f' V sterk (8', 4', 2 2/3', 2', 1 3/5') en op ais' VI sterk (waarschijnlijk 8', 4', 2 2/3', 2', 1 3/5', 1 1/3').

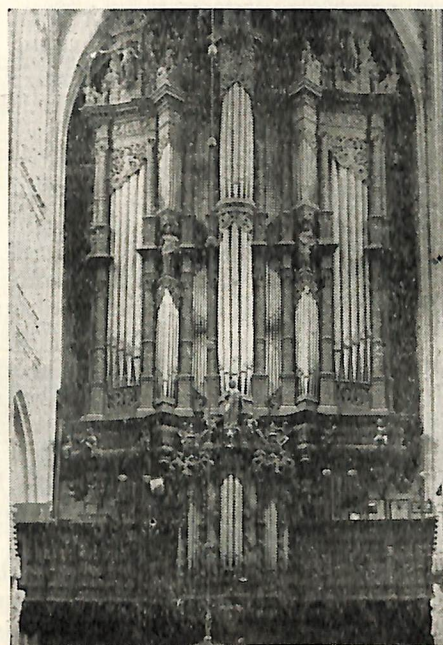
«Le jeu d'enfant» (alinea 15) is geen tongstem, zoals de Vox Humana, maar een register, dat vergeleken kan worden met de vogelzang of rossignol. Waarschijnlijk was het een draaiende figuur, die een hoogklinkend geluid, misschien een twee- of drieklank, ten gehore

bracht.

Het pedaalregister (alinea 16) is een open houten 8', een Open fluit of Subbas met veel volume, voorloper van de later algemeen in Frankrijk gebouwde Flûte de pédale 8'. Pedaal-omvang: C, D t/m B.

De windlade moet zijn «à la nouvelle mode» (alinea 17). Dit kan tweërlei betekenis hebben. Waarschijnlijk wordt met de «nieuwe aard» niet bedoeld, dat alle registers op één lade staan; in de Zuidnederlandse orgelbouw is dat, in tegenstelling met de Noordnederlandse, al enige decennia een vanzelfsprekende gewoonte. De bedoeling moet zijn, dat er **sleepladen** in plaats van **springladen** geconstrueerd moeten worden.

Ook het klavier moet zijn «à la nouvelle mode» (alinea 20). Een klavieromvang van 48 toetsen (C. D-c3) is voor deze tijd inderdaad exceptioneel! Niet slechts in Frankrijk is deze grote omvang nog vreemd, ook in de Nederlanden is ze vóór die tijd nog niet geconstateerd. De toch ook zeer vooruitstrevende Gilles Brebos bouwde tegelijkertijd in het Escoriaal nog klavieren met 41 toetsen (C, D, E, F-g2, a2).

Orgelfront St-Jan, 's-Hertogenbosch.
Ontwerp van Matheus Langhedul.

E. - MATHEUS LANGHEDUL.

1603/4. Parijs, St. Leu-St. Gilles. Reparatie en uitbreiding van het grote orgel (7). Matheus moest de volgende registers vervangen door nieuwe, gelijksoortige spelen: Nasard 2 2/3', Fourniture, Cimbale, Trompette. Bovendien moest hij nieuw leveren: Cornet III sterk, Clai-

ron 4', Tremblant, een aan het manuaal aangehangen pedaal en 3 nieuwe blaasbalgen. Voorts moest hij het klavier met 3 nieuwe toetsen uitbreiden, n.l. C, D en E (dus zonder Cis en Dis); de nieuwe, bij deze toetsen behorende pijpen, moesten geplaatst worden op een aparte kleine windlade. Hoewel slechts een deel van de registers in het contract genoemd is, laat zich de volgende dispositie reconstrueren:

(Montre 8')	Nasard 2 2/3'
(Prestant 4')	(Flûte 2')
Fournit. IV-V sterk	Cornet III sterk
Cymbale III sterk	Trompette 8'
(Bourdon 8')	Clairon 4'
(Flûte 4')	

Aangehangen pedaal. Manuaalomvang: C, D, E, F-g2, a2 (41 toetsen). Tremblant. 3 blaasbalgen.

1604/5. Parijs. St. Eustache. Reparatie van het grote orgel en bouw van een nieuw rugwerk met de volgende dispositie (22):

Montre 4'	Nasard 2 2/3'
Octave 2'	Flageolet 1'
Fournit. III sterk	Pet. Cornet III sterk
Cymbale II sterk	Cromorne 8'
Flûte bouchée 8'	Régale 4'
Flûte bouchée 4'	

Manuaalomvang: C, D-c3 (48 toetsen).

Werkzaamheden aan het grote orgel: nieuw klavier, versterken van de Cymbale, vervaardigen van een klavierkoppel; maken van een nieuwe kast voor het rugpositief.

1614. Brussel. St. Goedele. Reparatie van het grote orgel (23). De werkzaamheden beperkten zich tot het schoonmaken van het gehele instrument, het vernieuwen van de blaasbalgen en het aanbrengen van een « nyeuw register (met) die thoon van een moeselpype », d.w.z. een hulpre-gister, dat een quint laat horen en daardoor het effect heeft van een doedelzak.

1616/17. Brussel, Begijnhof. Bouw van een nieuw klein orgel (24).

1617/8. Leverantie van een nieuw orgel aan Philips III van Spanje (25).

1617/8. Onderhandelingen met de kerkmeesters van de St. Jan te 's-Hertogenbosch (25). Matheus maakte een plan voor het instrument en ook vervaardigde hij een tekening, een « model » of « patroon », zoals dat toen heette, van de orgelkast. Eerst sloot men een concept-contract, op grond waarvan de kerkmeesters de werkzaamheden aan de kast konden doen beginnen. Later annuleerde Matheus de overeenkomst, doch blijkbaar heeft de schrijnwerker de orgelkast voltooid volgens het ontwerp van Langhe-

dul. Het indrukwekkende en gigantische orgelfront van 's-Hertogenbosch is, naar mijn weten, het enige, dat nog herinnert aan het werk van de Langheduls. Toen Matheus de bouw van het instrument niet wilde accepteren (hij kon dat ook moeilijk, want juist in deze jaren zat hij tot over de oren in het werk), gingen de kerkmeesters er toe over een contract te sluiten met den te Keulen wonenden Brabantsen meester Floris Hocquet.

1617. St. Omaers. O.L.V. Kerk. Modernisering van het orgel, dat door Jean Crinon in 1545 was gebouwd (1). Helaas zijn geen bijzonderheden over dit werk bekend. In 1630 vergrootte Matheus dit orgel nog met een Bourdon 16' (1).

1617-9. Tongeren, O.L.V.-Kerk. Nieuw groot orgel (26). Ook van dit orgel is nagenoeg niets bekend. Het werd in 1640 door André Séverin uit Luik gerepareerd. In 1682 schrijft men van het enige jaren vroeger verbrande instrument: « necnon organa, qui ceterae Belgii magnificentiae superabant » (27).

1620 en vlgg. jaren. Brussel, Abdij van Coudenberg. Onderhoud (28).

1624/5. Brussel, Hofkapel. Reparatie en wijziging van het grote orgel (29). Op het hoofdwerk wordt de Veldfluit vervangen door een Superoctaaf 2', de Mixtuur wordt met een koor uitgebreid, « om het principael wat sterker te maken », d.w.z. om het Prestantenkoor pittiger te maken. Bovendien wordt het hoofdwerk uitgebreid met een Terts 1 3/5' en een Nachthoorn-cornet IV-VI sterk. Op het rugpositief wordt de Regaal vervangen door een Kromhoorn 8'. Het pedaalklavier wordt vernieuwd. In 1634-5 geschieden er opnieuw betalingen aan « Mathys Langhedul, organist van de cappelle van den hove », die men hem schuldig was « ter causen van te hebben vernyeuwt d'orgelen in de voers. cappelle » (8). De aard der werkzaamheden is onbekend.

De betekenis van de familie Langhedul kan moeilijk worden overschat. Misschien zijn Victor en Michiel I van geringer betekenis dan Jan en Matheus, doch het is zeer wel mogelijk, dat een uitgebreider kennis ook de oudere generaties in aanzien doet stijgen. Is het dus bezwaarlijk om de figuren van Victor, Michiel I en Michiel II naar hun juiste waarde te schatten, des te beter kan dat met Jan en Matheus. Vooral Jan moet beschouwd worden als een baanbreker van nieuwe gedachten, terwijl Matheus die nauwkeurig navolgt. De Parijse werken zijn er om het te bewijzen: ze bouwen klavieren met een omvang van 48 toetsen, propageren de Kromhoorn 8', construeren bij voorkeur een pedaal met 1 zelfstandig register, n.l. een labiale 8' en nooit een Trompet 8', ze bouwen de Clai-

ron 4'. Aan de andere kant trekken ze de lijn der Nederlandse orgelbouw ook door: ze voelen veel voor een krachtig « principaal », d.w.z. een volledig koor van prestantregisters, waarbij zij ook Bourdon 8' en Fluit 4' betrekken, ze plaatsen op het hoofdwerk gaarne ook wijde labialen en passen de Nachthoorncornet IV-VI sterk consequent toe.

Hun invloed moet dan ook zeer groot geweest zijn, zowel op de Zuidnederlandse als op de Franse orgelbouw. De 17e eeuwse orgels, in Vlaanderen gebouwd, zijn ondenkbaar zonder het voorbeeld der Langheduls, het instrument van Crespin Carlier, den grootsten Waalsen meester, tijdgenoot van Matheus, die vooral in Frankrijk werkte en zich mocht verheugen in de sympathie van Titelouze, sluit aan bij dat van Jan Langhedul. Zelfs de ontwikkeling van het Franse orgel in Frankrijks « Gouden eeuw » van 1580-1715 is onverklaarbaar zonder het oeuvre der Langheduls, niet slechts door de specimen van hun kunst in Parijs, maar ook door het werk van hun leerlingen, die naar Frankrijk uitzwermden. In de Zuidelijke Nederlanden moeten we als directe of indirecte leerlingen zien o.a. de familie Ysore uit Winoksbergen, Crespin Carlier, Nicolaas Bauwens uit Ath, Nicolaas Elewoud (of Hellewoud) uit Brugge, Pieter van der Haeghen uit Gent. Wellicht kan deze reeks, na het verkrijgen van vollediger gegevens, nog belangrijker worden uitgebreid.

* * *

Naar ik hoop, heeft dit schetsmatig historische overzicht van de familie Langhedul enige belangstelling gewekt. Het zou mij een groot genoegen zijn, wanneer men, in het land van de Langheduls zelve, het onderzoek naar deze buitengewone orgelmakers zou willen voortzetten. Daarmede is niet slechts de muziekgeschiedenis van een deel van Vlaanderen gediend, doch zeker ook die van alle Nederlanden.

(Zwolle).

Dr. M. A. VENTE.

NASCHRIFT.

Bij naspeuringen in enkele Franse archieven kwamen nog de volgende gegevens over de Langheduls voor den dag.

1. Victor Langhedul:

1499, Lille, St. Pierre. Bouw van een nieuw orgel voor de Confrérie Notre Dame de Treille (1).

2. Jan Langhedul.

1575, Hondshoote. Reparatie. De meester wordt slechts genoemd « den orghelmaecker van Ipre ». De mogelijkheid, dat de Ieperse orgelmaker Jacques Stoop hier in het spel is, mag niet worden uitgesloten (2).

3. Michiel Langhedul.

Een Michiel Langhedul was organist van de St. Eligiuskerk te Hazebrouck in de jaren 1601-1610. Misschien is hij identiek met den orgelbouwer Michiel II (3).

4. Tenslotte was omstreeks 1575 een Jan Langhedul zangmeester van de O. L. Vr.-kerk te Antwerpen. Stellig is hij een lid van het grote geslacht, maar de verwantschap kon nog niet worden vastgesteld (4).

5. Bij de leerlingen der Langheduls moet nog genoemd worden Jacques Stoop uit Ieper.

- (1) Rijssel (Lille), Archives Départementales du Nord. G.H. 14085.
- (2) Hondshoote (Nord), Archives Communales G.G. 38.
- (3) Hazebrouck (Nord), Archives Communales, G.G. 47.
- (4) Antwerpen, Stadsarchief, Schepenbrieven Moy en Mesen, 1575, folio 620. Dr. J. A. Stellfeld te Antwerpen maakte mij op deze tekst attent.

LITERATUURLIJST.

- (1) L. Deschamps de Pas, L'église Notre Dame de Saint-Omer. Vide: Mémoires de la Société des Antiquaires de la Morinie, 1893-96, t. XXIII, p. 82-104.
- (2) Brugge, Rijksarchief Fonds Brussel 1866, No 22. Rekeningen der St. Maartenskerk te Yperen. 1577-80.
- (3) N. Dufourey, Documents inédits relatifs à l'orgue français. I, p. 142-4.
- (4) Bulletin de la Société de l'Histoire de Paris, 38e année, 1911, p. 233.
- (5) E. van der Straeten, La Musique aux Pays-Bas avant le XIXe siècle, I, p. 161.
- (6) Brussel, Alg. Rijksarchief, Kerkelijk Archief van Brabant No 229. Rekening van de St. Pieterskerk te Anderlecht uit 1572. (Mededeling van Dr. A. Bousse te Brussel).
- (7) Vide: Dufourey, Documents, p. 139.
- (8) Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer No 27513. Rekeningen van het Hof, 1634-35, fol. 101. (Mededeling van Dr. A. Bousse te Brussel).
- (9) Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre. IIIe série, tome III (1868), p. 249-253.
- (10) Brugge, Archief der O.L.V.-Kerk. Rekeningen.
- (11) St. Winoksbergen. (Bergues, Dép. du Nord, Frankrijk), Stadsarchief GG 79-80. Comptes de l'église St. Martin. (Mededeling van den Eerw. Abbé Ch. de Croocq, stadsarchivaris van St. Winoksbergen).
- (12) Nieuwpoort, Stadsarchief No 3151. (Mededeling van Dr. De Snick te Nieuwpoort).
- (13) V. Derode, Notice sur l'église St. Eloi (à Dunkerque) p. ?
- (14) Gent, Rijksarchief. Archief van Ninove Inv. No 387.

- (15) A. de Vlaminck, L'église collégiale Notre Dame à Termonde et son ancien obituaire, I, p. 69-70. Oudheidkundige kring van de stad en het land Dendermonde. Buitengewone Uitgaven No VIII.
- (16) H. W. James Weale, Les églises du doyenné de Dixmude, p. 21.
- (17) Brugge, Rijksarchief, Fonds Kerkelijk archief no 389.
- (18) Brugge, Rijksarchief. Rekeningen van het Vrije van Brugge, No 12121.
- (19) Rijssel (Lille), Archives Communales, Registre aux Mémoires No 15924, fol. 146 recto.
- (20) N. Dufourcq, Esquisse d'une histoire de l'orgue en France du XIIIe au XVIIIe siècle, p. 263.
- (21) A. Lavoine. Documents inédits sur les orgues de l'abbaye de Saint-Vaast, des Trinitaires et des Dominicains d'Arras XVIe-XVIIIe siècles. Vide: Bulletin de la Commission départementale des monuments historiques du Pas-de-Calais, t. II, 4e livre, p. 465 (1900).
- (22) N. Dufourcq, Les Orgues de Saint-Eustache à la fin du XVIe et au début du XVIIe siècle. Vide: La Revue de Musicologie, février 1929.
- (23) Brussel, Archief der St. Goedelekerk. Resoluties van kerkmeesters 17 Maart 1614.
- (24) Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles, t. 39 (1935), p. 16.
- (25) 's-Hertogenbosch, Archief der St. Janskerk. Bundel Orgelarchivalia.
- (26) M. Thys, Le Chapitre de Notre Dame à Tongres, II, p. 164-5. Vide: Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique XLIV, 4e série, 1888.
- (27) Tongeren, Archief der O.L.V.-Kerk. Reg. 12, fol. 20. (Mededeling van den heer Henry Baillien te Tongeren).
- (28) Brussel, Alg. Rijksarchief. Kerkelijk Archief van Brabant No 6829.
- (29) E. van der Straeten, La Musique aux Pays-Bas avant le XIXe siècle, t. II, p. 312.

† In Memoriam

Voor enkele dagen, 20 Oogst, overleed te Gent, Ernest Arschodt, organist aan de St-Stephanuskerk, ambt dat hij met grote stiptheid en kunstin, sinds 1892 uitoefende. Het was een mens met grote gaven als organist, orkestleider en componist. Doch zijn grote nederigheid en eenvoud waren niet zijn minste deugden. Wij herinneren ons goed dat Meester Arschodt steeds aanwezig was op elk orgelconcert doch dat wij hem niet vonden op een voorname plaats maar achteraan, en liefst achter een pilaar. Na het concert was hij verdwenen zoals hij geko-

men was: in stilte en ongemerkt. Dit typeert den Meester volledig. Zijn composities zijn evenmin pretentius, eerder volks. Met Meester Arschodt verdwijnt een der Gentse figuren die zeer populair was zonder het zelf te zoeken, een der organistenfiguren van de oude school, leerling van d'Hulst en Tilborgs, die met hart en ziel aan hun kunst gehecht waren en er alles voor over hadden. Een figuur die steeds in het geheugen der Gentse bevolking blijven zal. De Heer schenke hem de eeuwige rust na dit rusteloze leven.

PRACHTIGE KOORWERKEN VAN OUDE MEESTERS

zijn verschenen bij

HARMONIA-UITGAVE

HILVERSUM (Nederland)

Voor Gemengd-, Mannen- en Vrouwenkoor o.a. werken van: Orl. di Lasso, Arcadelt, Scandelli, Stephani, da Foggia, da Palestrina, Jannequin, Marcello, Gombert, Févin en le Maistre.

Vraagt eens de uitgebreide catalogus van door ons uitgegeven koorwerken!

Een praatje met U over Orgels en Orgelspel in Amerika

Geachte Lezer, ik was bij mijn terugkomst uit Amerika en Canada nog niet van het natte op het droge beland, of die actieve « Schalmeyers » van Gent hadden me bij de lurven, om voor hun blad iets te vertellen over mijn muzikaal wedervaren: wat ik hierbij graag zal trachten te doen.

Er zijn in Amerika overal orgels te vinden: in de kerken, de concertzalen, universiteiten, hogere burgerscholen, damespensionaten, musea, enz. Daardoor is er zoveel belangstelling en levendige waardering ontstaan voor het orgelspel.

Er is uiteraard wel een grote verscheidenheid in die instrumenten omdat ook het doel van het instrument soms zeer uiteenlopend is. In het algemeen staat de orgelbouw en het orgelspel er op een veel hoger peil dan wij ons dat voorstellen. De ontwikkeling der orgelkunst is zeer snel gegaan de laatste 10 à 15 jaar. De orgels worden niet alleen onder technisch, maar ook onder aesthetisch oogpunt mooi gebouwd.

De speelaard der klavieren is licht en lenig, doch zelden te licht, zoals dit bij sommige onzer elektrische orgels wél het geval is. De pedalen zijn in waaivorm en normaal-conclaaf gebouwd. Deze waaivorm is echter zo gestandaardiseerd van model dat men geen de minste moeilijkheden ondervindt. Na een paar uren oefening, voelt men zich helemaal geacclimateerd aan dit systeem dat vrij goed naar de natuurlijke stand der voeten is ontworpen.

De indeling der registers is ordevol, zowel onderling als in verband met de respectievelijke klavieren waartoe zij behoren. De uitgestrektheid der manualen is van C tot c₄, en van de pedalen van C tot g₁.

De registers worden meestal als trekknoppen aangebracht, minder als domino-knoppen, zoals die bij ons in Europa (met uitzondering van Engeland) in voege zijn.

Deze trekknoppen zijn niet boven de klavieren aangebracht, maar wel aan de beide zijkan-ten van de speeltafel. Zie b.v. de speeltafel van het orgel der St-Georges-cathedral te Kingston.

Wanneer de registers getrokken zijn komen zij niet méér dan een paar centimeters vooruit staan tegenover de niet getrokken registers. De functie ervan is helemaal geruisloos, zelfs wanneer de registers in groot getal gecommandeerd worden door de vrije combinaties. Een gemiddeld kerk- of concertorgel van 60 spelen heeft ongeveer 8 tot 10 generale vrije combinaties,

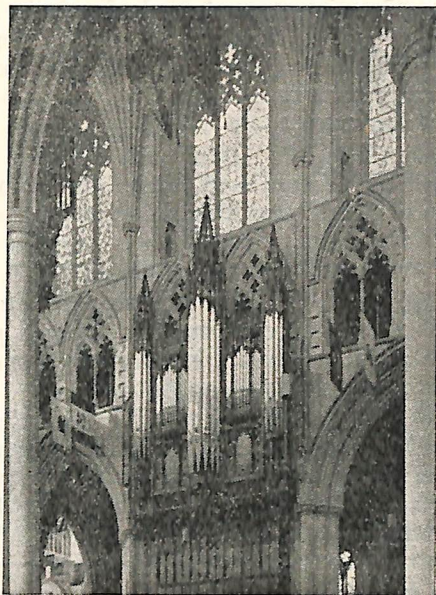
welke gewoonlijk dubbel geplaatst zijn: als kleine drukknoppen onder de manualen en als voetpistons boven het pedaal. Daarenboven zijn er meestal 6 tot 8 afzonderlijke vrije combinaties voor ieder klavier en pedaal aanwezig. Deze hand- en voetknoppen zijn dermate logisch geplaatst dat zij steeds gemakkelijk onder het bereik van handen en voeten liggen, zonder dat men verplicht is onmogelijke of onaesthetische lichaamsbewegingen te maken. Wanneer men nu eenmaal vertrouwd is met aard en bouw van deze moderne speeltafels, is het voor een goed vakorganist niet moeilijk, op korten tijd een klaar doorzicht te hebben van het instrument, zelfs bij monumentale orgels van honderd en meer spelen.

Door het feit dat uitsluitend Amerikaanse vrije combinaties — in ruime mate voorzien — gebouwd worden, blijft het aspect van de speeltafel eenvoudig en overzichtelijk. Er zijn dus geen labeltjes nodig boven de registers; labeltjes, die aan de speeltafel een gecompliceerd uiterlijk geven en daarbij veel plaatsruimte in beslag nemen. Wanneer men een speeltafel bouwt van honderd registers met vier Duitse vrije combinaties (labeltjes boven de registers) is het voor een orgelbouwer practisch onmogelijk de registers dermate te plaatsen, dat zij allen in het bereikt van den organist blijven terwijl hij speelt, zonder zich te moeten verplaatsen op de bank. Dit euvel bestaat helemaal niet bij een modern orgel van circa honderd vijftig spelen met tien à twaalf Amerikaanse vrije combinaties. Deze vrije combinaties moeten met prima goed materiaal gebouwd worden en zijn zeer kostelijk. Wanneer zij goed functionneren, en dat is b.v. bij een goed Skinner-orgel oprecht phenomenaal, zijn ze voor een organist een werkelijk genot en een kostbare hulp bij het spel. Met deze hulpmiddelen is het mogelijk een recital van anderhalf uur helemaal op voorhand klaar te zetten, zodat men zich ten volle aan de interpretatie en den geest van het werk kan geven.

Vaste combinatieknoppen als pp, p, mf, f, treft men veel minder aan bij de Amerikaanse orgels.

Er is een grote verscheidenheid in de opstelling van het front van kerk- of concertorgel. In sommige kerken hebben de orgels rijke fronten die aangepast zijn aan den stijl der kerk: zo in de nationale kathedraal van Washington,

waar het orgel in een monumentale gothische kast (met vooruitspringende torens) aan den zijgevel op het koor hangt; alsook in de Chapel van de Universiteit van Chicago, waar het neo-barokfront met rijk houtsnijwerk versierd is.

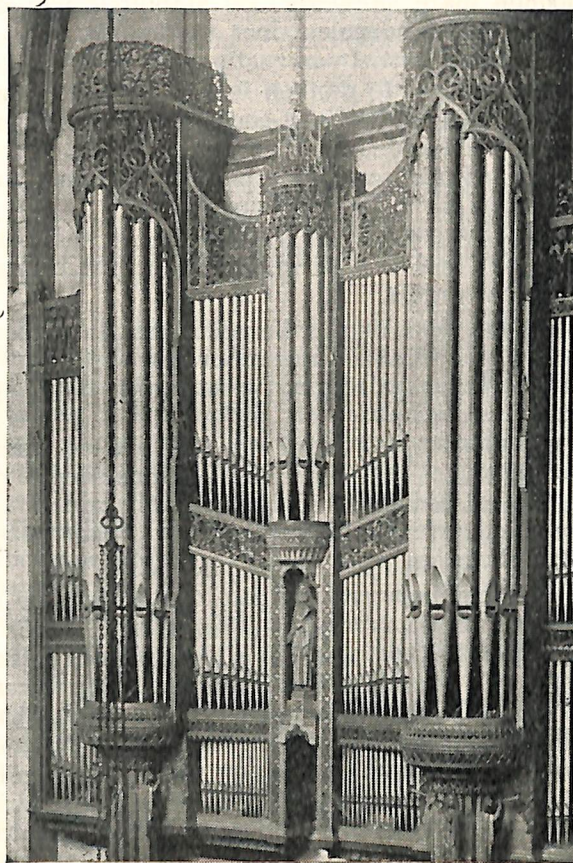
Orgelfront der Kathedraal van Washington.

In menige concertzalen is van het orgel alleen de speeltafel zichtbaar en dan nog uitsluitend wanneer men concerten geeft. Dikwijls worden deze mobiele speeltafels in een aparte reservekamer onder het podium neergelaten wanneer ze niet gebruikt worden, dit om de scenische mogelijkheden niet in den weg te staan.

Door het feit dat meestal prima materiaal gebruikt wordt bij den bouw van het orgel blijven ook de artistieke resultaten niet achterwege.

Alhoewel de orgelbouw in 't algemeen van een rationeel gebouwd symphonisch klankideaal uitgaat, is er de laatste jaren een vrij sterke beweging gegroeid naar het polyphonisch klankhelder barokorgel, dat ook zijn hevige voorstanders heeft en wel bij enkele zeer vooraanstaande organisten met een waarlijk verantwoorde reputatie. Het is een feit dat men in Amerika formidabele monsterorgels van vijf, zes en zelfs één van zeven klavieren ontmoet, met een bezetting van tweehonderd, driehonderd en wellicht nog meer registers... om de aarde in haar grondvesten te doen sidderen en beven!!! Ook treft men links en rechts nog wel een organist aan, die graag met de Walkürenrit van Wagner uitpakt en zich daarbij bedient van alle mogelijke overdonderende elementen van slagwerk enz. Deze behoren echter tot een oudere generatie

waarvan het prestige nog uitsluitend berust bij goedgelovige en smaakloze toehoorders, die bij het beluisteren van het orgel, van een geweldig orkaan houden dat de oerelementen van de natuur kan doen loskomen op een schrikwekkende

Orgelfront der Chapel van de Universiteit van Chicago.

manier of bij hen een visioen moet oproepen van... het laatste oordeel!

Dit zijn nog de onzalige nazaten van de tries-tig-beroemde Lefebure-Wély's en andere afgoden van de negentiende eeuw. Zij hebben echter geen crediet meer zelfs in middelmatige muziekmilieus.

Er zijn Amerikaanse organisten die ook het volledig orgelwerk van Bach spelen en het zelfs in de Radio geven. De goede smaak heeft zich de laatste tien jaren zodanig ontwikkeld, dat een concertorganist van reputatie niet alleen de klassieke-romantische en moderne orgelliteratuur kent, maar dat zijn repertorium zodanig uitgebreid is dat zowel de primitieven, Perotinus of onze Dufay, evenzeer als Tournemire, Hindemith en Messiaen hen lief zijn.

Ter illustratie van dit artikel vindt u aan het slot enkele orgeldisposities van zeer uiteenlo-

penden aard. Zodoende zal het u enigszins mogelijk wezen zich een idee te vormen van de klankkleur dezer instrumenten.

De verscheidenheid van intonatie in de grondspelen is zeer rijk. In verhouding tot de vulspelen zijn deze in 't algemeen in meer dan voldoende mate aanwezig. De stabiliteit van den toon der grondspelen doet weldoende aan en geeft u een gevoel van rustige zekerheid die ook voor een deel te danken is aan de vele zorgen die besteed worden aan een evenredige en genereuse windverdeling. Wanneer men met één register, of met een hele groep, en zelfs met tutti in super- én subkoppels speelt, blijft de sonori- teit onbeweegbaar en stabiel. Dit is een resultaat dat heel veel te wensen over laat bij onze moderne orgels.

Buiten deze orgels die naar het Barokideaal ontworpen zijn, zou men door den band een rijker vertegenwoordiging wensen van de vulspelen, alhoewel onder dit oogpunt toch ook weer instrumenten gebouwd worden met de nodige boventonige registers. Het Skinner-orgel der Washington-Cathedral is onder dit opzicht een mooi evenwichtig klankmonument, waar de zon der mixturen heerlijk ligt op te glanzen.

De orgelbouwers kunnen mooie tongwerken bouwen die het meest de Franse benaderen. De laatsten tijd worden door sommige orgelbouwers ook meerdere Baroktongwerken gebouwd. In de monumentale orgels houdt men in Amerika ook wel eens van sterke tongwerken met hoge winddruk. Deze komen vooral voor op het solo-orgel, maar verstoren gemakkelijk het goede evenwicht der algemene tonale architectuur.

De kwaliteit van de toonvorming en de distinctie der tongwerken zijn kenschetsend en van een viriele karakteristiek. Zij zijn niet «poreus» van toon, want dat is wel het ergste voor een tongwerk (1). Hun «Cornopean 8'» is een zachtere en kleinere trompet 8' register die men op alle orgels aantreft en welke b.v. zeer geschikt is voor een geornamenteerde solo.

Meest alle orgels — met uitzondering van de Barokorgels — hebben verschillende diapason 8' registers op het hoofdmanuaal (alsook diapason 16' op het pedaal). Deze kenmerken zich door hun verscheidenheid in volume en intensiteit. Zij hebben een praktisch nut. Naargelang den smaak van den speler en den stijl van de literatuur, is het mogelijk de grondtoon der registratie te verstevigen of op een breder plat-

(1) Onder dit oogpunt hebben tweederangs «orgelfabrieken» (of beter gezegd «pijpenfabrieken») van Duitsland dikwijls slechte diensten bewezen aan onze orgelbouwers, door het leveren van matte, karakterloze tongwerken, zonder glans, met plat «poreus» timbre.

form te zetten. Iemand die de kleine fuga in g klein van Bach wil uitvoeren kan een lichte diapason 8' kiezen als grondtoon, terwijl hij voor het groot Preludium in Es van Bach beroep zal doen op een sterkeren en volumineuser diapason 8' ter schraging van zijn «pleno spel», en later nog kan hij gerust in de finale in Bes van Franck de grote diapason 8' er bij nemen om zijn symphonisch groot spel een solieden en brenden ondergrond te geven.

Op sommige orgels vindt men ook nog de «Chimes»-klokken (hangende buizen zoals in het orkest), Celesta's of Harp. Het zijn fantaisies die overgebleven zijn uit dien tijd toen men nog allerhande «accessoires» bouwde bij het orgel. Wanneer deze «bijkomstigheden», die absoluut overbodig zijn bij een klassiek orgel- spel — met discretie en zeer zelden gebruikt op een concertorgel, kunnen zij soms wel eens een... picturaal accent of een pikkant moment illustreren. Zij zijn veelal helemaal in den achtergrond van het orgel of in zwelkasten gebouwd, zodat het gebruik ervan helemaal niet zo storend werkt als men zich zou indenken. Het blijft echter altijd gevaarlijk daarin af te wijken, wat gevaarlijk is voor die soort organisten, voor wien het gebruik van de tremulant, synoniem is van... «expressief spelen»!

Hier volgt de dispositie van het groot orgel door Ernest Skinner gebouwd in de **Nationale Kathedraal van Washington**. Dit echt Kathedraal-orgel getuigt van een mooi architecturaal evenwicht in de samenstelling. Het was voor mij persoonlijk een hoogstaand genot dit mees- terwerk van Skinner te bespelen.

Great Organ.		Swell Organ	
	Pipes		Pipes
16' Diapason	61	16' Dulciana	73
8' First Diapason	61	16' Bourdon	73
8' Second Diapason	61	8' First Diapason	73
8' Third Diapason	61	8' Second Diapason	73
(four 8' and one		8' Gedeckt	73
4' rank)		8' Clarioel Flute	73
8' Principal Flute	61	8' Viol d'orchestre	73
8' Clarabella	61	8' Viol Celeste	73
8' Viola	61	8' Salicional	73
8' Erzähler	61	8' Voix Celeste	73
5½' Quinte	61	8' Flute Celeste	61
4' Harmonic Flute	61	Muted String Ens.	
4' Octave	61	8' Aeoline	73
4' Principal	61	8' Unda Maris	73
2½' Twelfth	61	5½' Quinte	
2' Fifteenth	61	4' Octave	73
Plein Jeu (VII rks.)		4' Gemshorn	73
15-19-22-26-29-		4' Unda Maris	
33-36	427	(II rk.)	122
Harmonics (IV rks.)		4' Violin	73
17-19-21-22	244	4' Harmonic Flute	61
Cymbale (III r.)	183	2½' Twelfth	61
16' Posaune	61	2' Fifteenth	61
8' Tromba	61	Full Mixture (V r.)	
8' Trumpet	61	15-19-22-26-29	305
4' Clarion	61	VCornet (IV rks.)	

Pipes	
(1-8-12-15-17	305
Carillon (III rks.)	
12-17-22	183
16' Posaune	73
8' Trumpet	
(light wind)	73
8' Cornepean	73
8' Flugel Horn	73
8' Vox Humana	73
4' Clarion	61
Tremelo	

Choir Organ.

16' Gemshorn	73
8' Diapason	73
8' Concert Flute	73
8' Gemshorn	73
8' Kleiner Erzähler	
(2 ranks)	134
8' Viol d'orchestre	73
8' Viol Celeste	73
4' Harmonic Flute	73
4' Gemshorn	73
4' Gemshorn	73
4' Violin	73
2' Piccolo	61
2 3/4' Nazard	61
13/5' Tierce	61
11/7' Septieme	
Carillon (III rks.)	
12-15-19	183
8' Trumpet (small	
orchestral type)	73
8' Clarinet	61
16' Orchestr. Bassoon	61
8' Orchestral Oboe	61
Celesta)	61
Celesta Sub)	61
Tremolo	

Solo Organ

8' Diapason	73
8' Flauto Mirabilis	73
8' Gamba	73
8' Gamba Celeste	73
4' Orchestral Flute	61
Compensat. Mixture	
(VII rks.) 8-12-15-	
17-19-21-22	427
16' Ohicleide	73
8' Tuba Mirabilis	73
8' Trumpet	73
4' Clarion	73
8' French Horn	61
8' Cor d'Amour	61
8' English Horn	61
8' Corno di Bassetto	61
16' Corno di Bassetto	12

Pedal Organ

32' Diapason	12
32' Violone	12
16' Diapason	32
16' Diapason (metal)	32
16' Contra Bass	32
16' Violone	32
16' Gemshorn	32
16' Dulciana (Swell)	
16' Bourdon	32
16' Echo Lieblich (Scell)	
8' Octave	12
8' Principal (metal)	12

Pipes	
8' Gemshorn	32
8' Gedeckt	12
8' Cello	12
5 1/3' Quinte	
8' Still Gedeckt (Swell)	
4' Super Octave	
4' Still Flute	32
Mixture (V rks.)	
15-19-22-26-29	160
Harmonics (IV rks.)	
17-19-21-22	126
32' Bombarde	12
32' Fagotto	12
16' Trombone	32
8' Tromba	12
8' Fagotto	12
4' Clarion	12
4' Fagotto	12

Couplers.

Swell to Great	
Choir to Great	
Solo to Great	
Swell to Choir	
Solo to Choir	
Great to Solo	
Swell to Solo	
Unison	
Swell to Swell	4
Swell to Swell	16
Swell to Great	4
Swell to Great	16
Swell to Choir	4
Swell to Choir	16
Choir to Choir	4
Choir to Choir	16
Choir to Great	4
Choir to great	16
Choir to Great	5 1/2
Solo to Solo	4
Solo to Solo	16
Solo to Great	4
Solo to Great	16
Octave	

*Swell to pedal	
**Great to pedal	
*Choir to pedal	
*Solo to pedal	
Swell to pedal	4
Choir to pedal	4
Solo to pedal	4
Pedal	
Swell to pedal	2
Solo to pedal	2
pedal divide	
*also by reversible pist.	
**also by reversible piston and pedal.	

Combinations.

Adjustable at the console; moving knobs.	
Swell:	
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	
Great:	
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	
Choir:	
1-2-3-4-5-6-7-8-9	
Solo:	
1-2-3-4-5-6-7-8-9	

Pedal:	
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	
Full:	
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12	
Couplers:	
1-2-3-4	
General Cancel to include crescendo and sforzando.	
Coupler Cancel.	

Mechanicals	
Swell expression with tremelo control	
Choir expression with tremelo control	
Solo expression with tremelo control	
Crescendo	
Sforzando by pedal and piston reversible	
16' manual stops off	
32' pedal stops off	
All Swell to Swell	
3 Reversibles f. 32' stops.	

Na dit monumentaal kerkorgel volgt de dispositie van een meer bescheiden concertorgel: Orgel in de Warner Concert Hall (Conservatorium) te Oberlin (Ohio) (2):

Great Organ	
Diapason 16'	
1st diapason 8'	
2nd diapason 8'	
Flute harmonique 8'	
Octave 4'	
Flute 4'	
Fifteenth 2'	
Mixture IV r.	
Tromba 8'	
Clarion 4'	

Choir

Gamba 16'	
Diapason 8'	
Concert flute 8'	
Gamba 8'	
Dulciana 8'	
Unda Maris 8'	
Gamba céleste 8'	
Flute 4'	
Gambetta 4'	
Nazard 22/ 3	
Piccola 2'	
Tuba mirabilis 8'	
Clarinet 8'	

Swell

Bourdon 16'	
Diapason 8'	
Rohrflöte 8'	
Salicional 8'	
Vox céleste 8'	
Flauto dolce 8'	
Flute celeste 8'	
Octave 4'	
Triangular flute 4'	
Flautino 2'	
Cornet V r.	
Chrous mixture III r.	
Oboe d'amore 8'	

Wald horn 16' (zacht tongwerk)	
Cornopean 8'	
Clarion 4'	
Vox humana 8'	

Pedal

First Diapason 16'	
Second Diapason 16'	
Diapason 16'	
Bourdon 16'	
Echo bourdon 16'	
Gamba 16' (Choir)	
Octave 8'	
Gedeckt 8'	
Still gedeckt 8'	
Cello 8'	
Super octave 4'	
Flute 4'	
Trombone 16'	
Tromba 8'	
Clarion 4'	

Unison Couplers	
swell to pedal	
great to pedal	
choir to pedal	
swell to great	
choir to great	
swell to choir	

Super Couplers	
swell to pedal 4'	
swell to graet 4'	
swell to choir 4'	
choir to great 4'	
swell to swell 4'	
choir to choir 4'	

Sub Couplers	
swell to great 16'	
choir to great 16'	
swell to choir 16'	

(2) De orgelklas alhier telt zo maar eventjes 125 leerlingen!

Tot slot van dit artikel volgt hier de dispositie van een **Museum-Barokorgel**, « The classical Organ » van het Kunstmuseum van Worcester (Mass.). Het plan van dit orgel werd ontworpen door den onlangs in Canada overleden Parijser orgelmeester Joseph Bonnet en de orgelbouwer G. Donald Harrison en uitgevoerd door de Aeolian-Skinner orgel Co. Het orgel heeft geen front, geen zwelkasten, is electrisch gebouwd, heeft 9 koppelingen, 12 vrije combinaties voor de manualen, 4 voor het pedaal en 4 algemeen vrije combinaties.

Great Organ	Principal 4'	61
Quintation 16' 61 pip.	Rohr Flöte 4'	61
Bourdon 8'	Fourniture 3-5r	285

Positif Organ		Pedal
Quintade 8'	61 pipes	Rohr Bourdon 16' 32
Koppel Flöte 4'	61	Quintation 16' (Gr.)
Nazard 2 2/3	61	Principal 8' 32
Doublette 2'	61	Quintation 8' (Gr.)
Tierce 1 3/5	61	Nachthorn 4' 32
Larigot 1 1/3	61	Blockflöte 2' 32
		Fournit. IVr 128
		Posaune 16' 32
		Trompette 8' 32
		Rohr Schalmey 4' 32
Recit		
Rohr Flöte 8'	61 p.	
Prestant 4'	61	
Cymbel 4 r.	244	
Cromorne 8'	61	

Zoals U ziet, er wordt daar in het Westen duchtig « geschalmey » !

Flor PEETERS.

Mixturen

♦ In het verband met het artikel van P. Visser in het voorgaande nummer: Orgels in Katholiek Amsterdam, II. De Duif, schrijft ons Mr. A. Bouman: « Bij deze restauratie van de dispositie is er naar gestreefd, in verband met de geringe beschikbare geldmiddelen, om door zoveel mogelijk gebruik te maken van het bestaande pijpwerk (opschuiving; inkorting en ombouw) de romantische dispositie tot een meer veelzijdige om te werken.

Op **manuaal I** is de Holpijp 8' met roeren voorzien. De Quint 5 1/3' in de discant aangevuld met een Terts 3 1/5'. De Dolce 4' vervangen door een Flute harmon. 4'; de Mixtuur 2' 3-4 sterk vervangen door een, uit 1 1/3 4-5 sterk. Bovendien staat op dit manuaal een Trompet 8'.

Manuaal II. Viola 4' vervangen door een Scherp 1' 4 sterk. Een doorslaande Euphone 16' omgebouwd tot een opslaande Trechterregaal 16'.

Manuaal III, Salicional 4' ingekort tot Woudfluit 2'. Piccolo 2' ingekort tot Sifflet 1'. Bourdon 16' discant vervangen door Cymbaal 2' 4 sterk (1/2, 1/3, 1/5, 1/7). Een doorslaande Fagot 8' gemaakt tot een opslaande Kromhoorn 8'.

Pedaal. Majorbas 32' weer sprekend gemaakt. Violon 16' ingek. tot Openbas 8'. Holquint 10 2/3' ingek. tot wijdged. 8'. Cello 8' ingek. tot Koraalbas 4'. Ged. 4' omgeb. Holquintadena 4'. Bijgeplaatst Nachthoorn 2' en Ruischpijp 2' 4 sterk. Een Flageolet 1' heeft hier nooit gestaan; wel is er op de sleeplade nog plaats voor een 8' of 4' tongwerk. Vanzelfsprekend is ook de intonatie herzien en bijgewerkt, waarbij vooral het prestantenkoor krachtiger is geïntoneerd. »

Inmiddels ontvingen wij van Piet Visser zelf ongeveer dezelfde documentatie.

♦ **Prof. Flor Peeters** maakt een toernee in Hollands Limburg (einde Augustus), in Rolduc, Heerlen, Weert en Sittard. Rond half September te Amsterdam in de Oude Kerk op het Vatterorgel (1716, leerling van Schnitger), Haarlem (beroemd Müller orgel, 1738), Utrecht (Dom), Gouda (Moreau-orgel, 1732), Delft (Grote Kerk), Dordrecht (Grote Kerk), Leiden (Luterse kerk) en wellicht ook te Wassenaar op het oud klein orgel.

Op het laatste ogenblik bereikt ons het nieuws van een datumverandering. Vermoedelijk zal het toernee ver-

legd worden naar het einde van September, voor- en na de Gentse Orgelfeesten.

♦ Lezer van « De Schalmey », zijn uw schikkingen reeds genomen voor de Gentse Orgelfeesten?

♦ **Juf. Godelieve Suys** zal een Orgelrecital geven in B. N.R.O. op Zondag 13 October van 18 tot 18.30 u. Programma: De Tweede Symfonie van Louis Vierne, Allegro, Koraal, Scherzo, Finale.

♦ **St-Andrieskerk**, Antwerpen; L.J. Besten dank voor de zeer interessante inlichtingen nopens het orgel. Kunt U ons nog meer documentatie bezorgen over mogelijk vroegere orgels? Volgens titel van boek zou die geschiedenis volledig zijn? Publicatie in een der volgende nummers.

♦ **Lede**, J.H. De archieven zijn zeer interessant! U helpt ons uitstekend, waarvoor wij U zeer dankbaar zijn. De orgelbeweging is gebaat met werkers van uw soort. De zeer interessante documentatie van de orgels van Lede vormt een schakel, een aanwinst in den bouw van de Nederlandse Orgelgeschiedenis. « De Schalmey » zal eerlang het resultaat der opzoekingen publiceren.

♦ **St-Michielskerk** te Gent: In samenwerking met den Z.E.H. Pastoor die, tussen haakjes, fameus goed op de hoogte is, komt de geschiedenis van het orgel in die kerk ook stilaan klaar.

Eerlijkheidshalve moeten wij, uit de vele brieven die ons dienaangaande bereiken, opmaken dat er steeds moeilijkheden oprijzen bij een aanvraag aan de bevoegde personen om een onderzoek in te stellen in de archieven; wij vragen dringend dat de Z.E.H.H. Pastoors ons zouden steunen in ons geschiedkundig werk. De archieven zullen er geen schade bij ondergaan, integendeel, het doet hen veelal goed uit de dikwijls vochtige schuilplaatsen te worden opgedolven.

♦ **Alph. Gaalman** speelde op Dinsdag 23 Juli voor Radio Hilversum 1 uit de Oud-Nederlandse Meesters B. II, Flor Peeters. Dit was de Première in Nederland.

♦ **Kruishoutem**, R.V.R. De gegevens over het orgel van uw kerk zijn zeer interessant, wil ons spoedig laten weten: 1) zijn er geen ouder archieven dan deze van 1652? 2) bestaat er geen dispositie van dit orgel? Besten dank!

♦ Het **Christen Kunstgild** stuurt in September de tekst van Gery Helderberg aan dezen die hun adres tijdig insturen. Zie verder de voorwaarden van de prijsvraag.

- 1) Voor einde November adres, naam en beroep sturen aan den Heer A. Baeyens, Prins Albertstraat, 110, St-Amandsberg.
- 2) Voor einde Maart het werk insturen op zelfde adres. Merkteken naar keuze (zonder naam van den componist).
- 3) De vijf beste werken worden uitgevoerd in de Mei-maand 1947.
- 4) Op dit feest worden de prijzen uitgereikt.
- 5) Eerste prijs: 2000 fr.; twee prijzen van 500 fr. ter aanmoediging.
- 6) De vijf uitgekozen werken worden door de Pers uitgenodigd met hun herkenningsteken om hun naam te doen kennen. Zo zal de prijskamp in strikte rechtvaardigheid geschieden.

♦ **Oproep** aan alle muziekliefhebbers die in het bezit zouden zijn van handschriften of uitgaven van werken door **Fr. Uytenhove**, Gent getekend, daarvan bericht te willen zenden aan onderstaand adres: Den Heer Jozef Nachtergaele, Rabotstraat, 16, Gent. (mgd).

♦ **B.N.R.O.** Willy Van Innis gaf een Orgelrecital op 1 September, gewijd aan werken van den Nederlandsen componist Hendrik Andriessen. Hij speelde de Sinfonia volledig en de Toccata.

♦ **Tongerloo.** Ter gelegenheid van een Plechtig Lof in de Abdijkerk speelt Flor Peeters de Fantasie en Fuga in g klein van J. S. Bach; Choraal, Herzlich thut mich verlangen, Bach afgewisseld met koorwerken van Wiltberger, Van Nuffel, F. Bervoets. Na het Lof speelt Z.E. H. Kan. Titus Timmerman het 1e deel uit de Vle Sonate van Mendelsohn; Trompet Tune, M. Greene; Aria, Flor Peeters; Morgencantiek, Flor Peeters; Fileuse, M. Dupré; Fantasie en Fuga op B.A.C.H., F. Liszt; deze laatste werken worden eveneens door Flor Peeters uitgevoerd. De plechtigheid had plaats op 8 September.

♦ **Dendermonde:** Ter gelegenheid der inhuldiging van het orgel (van Peteghem), gerestaureerd door de Firma Loncke (Eesen) worden door Gab. Vesckraegen werken uitgevoerd van de Oud-Nederlandse meesters, Purcell, J. S. Bach en Flor Peeters.

Joz. Suys, titularis, speelt werken van Lübeck en Boëllman.

De plechtigheid is als het slot der Gentse Orgelfeesten — 29 September, 17 u. — daar wij vernemen dat veel orgelbouwers en organisten zich van uit Gent naar Dendermonde zullen begeven.

♦ **Orgelrecital** in de Grote of St. Bavokerk te Haarlem op Dinsdag 27 Aug. 1946, door Albert De Klerk, Haarlem.

Programma: 1. Batalla de Sexto Tono, v. Jimenez (16e eeuw); 2. Fantasia D gr. t., v. Georg Telemann (1681-1767), bew. Jos. v. Amelsvoort; 3. Noël X, v. Louis D'Aquin (1694-1772); 4. Triosonate Es gr. t., v. J. S. Bach (1685-1750); 5. Offertoire, v. C. Franck (1822-1890); 6. Le tombeau de Titelouze, v. M. Dupré geb. 1886.

TE KOOP: 3 MAN. ORGEL Cavaillé-Coll Mutin

28 STEMMEN
BARKER-PNEUM. I
ELECTR. WINDVOORZ.
IN PERFECTE STAAT

Brieven en inlicht.: Adres «De Schalmey»

VOOR ARTISTIEK EN DEGELIJK WERK Fa. L. VERSCHUEREN C. V. ORGELBOUWERS

Ateliers te

TONGEREN L.
opger. 1937

HEYTHUYSEN Ned. L.
opger. 1891

Jehan Alain (1911-1940)

« Sa musique chante très près du cœur des hommes parce qu'elle est très près du cœur de Dieu. » (Olivier Alain)

De muziek heeft in de persoon van Jehan Alain een dure tol betaald aan de oorlog. Deze jonge kunstenaar werd weggemaaid op de leeftijd van nauwelijks 29 jaar, doch de beknopte tijdspanne die hem werd toegemeten, heeft hem niet belet de zuil van de kunst met blijvende schoonheid te verrijken. Hij was een begaafd schrijver, een knappe tekenaar, maar bovenal een rasecht musicus.

Geboren op 3 Februari 1911 te St. Germain-en-Laye — de streek van Debussy — had hij als vader de bekende organist en componist Albert Alain. Van jongsaf leert hij piano en zijn grootmoeder, leerlinge van een Chopindiscipel, zal Jehans techniek geleidelijk opdrijven.

Als hij elf jaar oud is troont zijn vader hem mee naar het groot orgel, waarvan hij titularis is en het zal niet lang aanlopen eer hij zijn vader op de orgelbank mag vervangen. Nadat hij enige jaren college heeft gelopen, mag hij zijn klassieke studies te Versailles onderbreken om de lessen aan het conservatorium te Parijs te volgen: harmonie, orgel, fuga en compositie. Zijn orgelleraar Dupré droeg hij een bijzondere genegenheid toe. In een van zijn brieven tekent hij de « patron » in de orgelklas aldus: « Au pied du banc, Dupré, avec ses mains extraordinaires, extraordinairement flexibles, mobiles. Le bout des doigts est légèrement aplati; est-ce parce qu'il a passé tant d'heures à jouer, peut-être la moitié du temps qu'il a vécu? »

De drang tot componeren was Jehan als ingeboren, zijn eerste muzikale schetsen dateren van zodra hij de geleide muziekstudie aanving. De muziek borrelde uit hem op, zowel in trein, tram, café als later bij de wieg van zijn kinderen. Hij werkte snel en gemakkelijk, want niettegenstaande zijn vele lessen — hij studeerde tot in 1939 aan het conservatorium en was zelf leraar aan een vrije school — en drukke ambtsbezigheden — hij was organist aan de kerk St. Nicolas — vond hij nog tijd om te lezen, te tekenen, et concerten en een uitgebreide correspondentie te onderhouden.

In 1935 huwde hij Madeleine Payan, een zachte, beminnelijke en bescheiden vrouw, die zich tot taak stelde een levend beeld en weergave van haar man te worden; aan haar droeg hij een kapitaal werk op: *Tryptique*, waarmee Jehan in 1936 de grote compositieprijs van de « Amis de l'orgue » veroverde. Hun huwelijk was schoon en evenwichtig en wel niemand zal ooit bevroeden wat er in het hart van deze

vrouw is omgegaan, toen dit korte geluk door de dood werd stuk geslagen.

Een bijzonder pijnlijke beproeving voor Jehan was de dood van zijn oudste zuster Odile, die hij met al de vezels van zijn ziel beminde en die in 1936 omkwam door een ongeluk in de bergen. Het zal een jaar duren voor Jehan in volle berusting deze serene woorden kan schrijven: « La beauté d'Odile est parfaite. Maintenant elle est devenue une pure splendeur surnaturelle, puisque tout ce qui était humain et naturel a disparu. »

Zijn eerste legerdienst deed Jehan te Nancy; het was een hard leven maar hij vond steun in het lezen van Psichary, Péguy en St Thomas. Het gestel van Jehan was niet zeer sterk, een longontsteking heeft hem lange tijd op het bed gekluisterd, doch ziekte betekende voor hem geen verloren tijd, hij componeerde en studeerde. Zo kreeg hij eens de lust om tijdens een langdurige rustkuur terug de geschiedenis van Frankrijk in te studeren om daarna de fouten in de handboeken van geschiedenis te controleren. Zijn drie kinderen: Lise, Agnes en Denis waren zijn vreugde en trots. Hij kon met hen stoeien en ravotten of voor hen dartelete stukjes en huppelende pasjes schrijven: « Les petits enfants ont un pur regard si pur... monde de l'enfance, o monde des merveilles! »

Zijn mildste inspiratie vond Jehan echter op het buitenverblijf van de familie te Argentières in Savoye en wanneer hij zich even kon terugtrekken in de abdij van Valloires (Somme) waar hij na het avondoffice op het orgel speelde of improviseerde (*Postlude pour l'office de Complies Vocalise d'orientale*).

In 1939, wanneer de oorlog reeds in de lucht hangt, wordt hij opnieuw gemobiliseerd; het is of zijn hart breekt wanneer hij vrouw, kinderen en zijn werk moet verlaten, maar in alles ontwaart hij ten slotte de vinger Gods: « Il faut devenir un saint... plus que jamais le regard tendu vers les Christ. » Hij doet dienst als motorrijder, vindt tijd om een koor te stichten, muziek af te schrijven en te componeren: « c'est parce que notre petite sœur Odile m'en donne le courage, parce qu'il s'agit d'amener des hommes à la lumière ».

In Mei 1940 drijft het ziedend oorlogsgeweld hem naar België. Hij doet dienst als verbindingsagent, een ondankbaar werk: vele nachtelijke tochten door een onbekend land en met gedempte lichten. Hij biedt zich aan voor de

gevaarlijkste ondernemingen, het gebeurt dat hij twintig uren lang op zijn motor blijft. Om zijn heldhaftige durf zal hij het oorlogskruis met palm en twee vermeldingen op de dagorde ontvangen. Zijn gedachten toeven steeds bij vrouw en kinderen: « Zeg aan onze kinderen dat ik bij hen ben ». Hij scheept met zijn eenheid in te Duinkerken, maar reeds op 7 Juni

landt hij te Brest. Men vraagt op zekere dag een vrijwilliger om een vijandelijke post te gaan verkennen, Jehan biedt zich aan en vertrekt. Plots ziet hij zich omgeven door een vijandelijke overmacht. Een ondeelbaar ogenblik meet hij alles: de zekerheid van het offer, de geliefde die hij achter laat, maar hij zal niet versagen. Hij werpt zijn motor weg, schiet zestien vijanden neer en als zijn munitie uitgeput is breekt hij zijn wapen, slaat een kruis en wordt daarop neergekogeld. Het was 20 Juni 1940. Een vijandelijk officier zal aan deze dappere de militaire eer doen bewijzen. In het notaboekje van Jehan stonden deze woorden: « Ceux qui sont brutalement séparés, sont peut-être ceux qui possèdent le plus — Je crois en le Christ et en Dieu. »

Het œuvre van J. Alain is zeer omvangrijk; de definitieve catalogoog bevat 93 werken, geschreven voor orgel, piano, orkest en koor. Het orgelwerk is integraal uitgegeven bij A. Leduc (Parijs), met voorrede van B. Gavoty en omvat drie banden. Alain was té persoonlijk, te zeer zich zelf om stil te blijven bij geijkte vormen, hij schept nieuwe vormen of herkneedt de oude: Fantasie, Choral, Fuga, Preludium, maar vooral het vrije thema (Variations sur un thème de Jannequin). Zijn gedurfde taal versmaadt evenwel de oude modi niet of de schrijfwijze van de Renaissance. Jehan Alain is echter vóór alles, de uitbeelder van het leven door zijn zenuwachtig, vaak stijgerend rythme.

Tot de bizonderste orgelwerken van Alain behoren de reeds genoemde Tryptique (Variations, Scherzo, Finale) de Trois Danses (Joies, Deuils, Luttes), drie symfonische poëmata vol primair geweld, die om hun zware constructie wel eens aan S. Karg-Elert herinneren. Het is alsof Alain hier heeft willen doordringen op het graniet van 's levens bodem. Hier vindt men naast de con-

structieve geest van de barok, de sterkste emotie. Het eerste poëma is van een dyonisische overmoed, in het derde loopt hij storm tegen de gespletenheid en de tweespalt van het moderne leven, het tweede poëma beoogt de verheerlijking van een held.

Aanhef van het tweede poëma: « Pour honorer une mémoire héroïque ».

De Danses à Agni Vavistha met hun vreemd rythme en exotische kleur, tonen ons Alain, die mysterieuze stemmingen weet op te roepen. Jardin suspendu is een wereld vol mysterie en etherische dromen. Het wereldberoemde werk Litanies is vol pregnante smart, steeds weer opnieuw wordt dezelfde angstige kreet herhaald en in de lucht geslingerd. Ziehier de beginakkoorden:

De werken van Alain moeten schier altijd in een zeer levendig tempo worden voorgedragen (het manuscript van de « Litanies » draagt de woorden « éclatant et bref ») met veel innerlijke emotie, rusteloos rythme, zonder starheid, rubato.

Mochten ook onze organisten bekend worden met het werk van Alain, het zal een verrijking zijn van ons repertorium. Voorzeker men is nog niet geniaal omdat men revolutionair is, maar het werk van Alain heeft een rijke inhoud, een persoonlijke taal en klank.

De bekende organoloog, N. Dufourcq, heeft niet geaarzeld de naam van J. Alain te koppelen aan die van Grigny, Franck en Tournemire. Voor een Franse componist is dit een heerlijke adelsbrief.

Dr. G. DE BECKER SS.CC.

Oud-Nederlandse Meesters ⁽¹⁾

Onder het Regentschap van de Infante Clara Eugennia, dochter van Philips II, verbleven Pieter Philips, Pieter Cornet en John Bull aan het hof te Brussel, in hun respectievelijke ambtswaardigheid. Die namen zijn niet van mekaar te scheiden wil men de persoonlijkheid van Pieter Cornet goed begrijpen, vooral in composities als de « Courante met Variaties ». De specifiek Engelse variatie-techniek behoudt hij van Peter Philip en Bull en meer dan de Italiaanse, hoe deze laatste ook eigen was aan Philips. Doch Pieter Cornet is een veel meer markante persoonlijkheid. Hij is feitelijk de eerste in de verzameling van Flor Peeters die een afgetekend persoonlijk karakter vertoont. Hij is de eerste waarvan wij zeggen kunnen dat zijn muziek

Flor Peeters verzamelt de «Oud-Nederlandse Meesters».

Vlaams is. Het zou een anachrouse of minstens een felle overdrijving zijn indien ik niet het nodige onderscheid maakte. Pieter Cornet kan niet méér Vlaams genoemd worden wanneer er alleen sprake is van compositie-techniek b.v., dan wie ook; doch elk nauwkeurig luisteraar zal in de spontane, gulhartige behandeling van het thema, t.t.z. in het algemeen karakter van zijn werken, het Vlaamse type terugvinden, eerlijk en wars van alle grootdoenerij en eruditieve zoekerij. Het is eenzelfde kenmerk dat Benoit typeert, dat een Toussaint De Sutter, een Blox, een Mortelmans, een Alpaerts, een Peeters, een Poot typeert, al zijn zij zeer verschillend van opvatting en zeer verschillend van middelen. Er is iets in al die werken, dat moeilijk te verklaren is, of beter, moeilijk te definiëren is: hun Vlaams karakter, iets dat zij eigen hebben zoals een Grieg, een Debussy iets eigen hebben dat wij Noors en Frans noemen.

Pieter Cornet schreef niet zoveel werken als zijn beroemde tijdgenoot P. J. Sweelinck, zijn naam kwam niet tot ons langs een keurbende leerlingen, doch onafhankelijk van elke buitenkunst staande omstandigheid, staat onze Pieter

Cornet als kunstenaar hoger. P. J. Sweelinck is, ja, meer professor dan spontaan kunstenaar. Wij kunnen van hem zeggen dat zijn composities de meest geëvolueerde zijn van zijn tijd, dat hij een thema geleerd en kunstig kan behandelen en uitwerken, doch nergens zal men, wanneer het om een volledige compositie gaat, spreken over een werkelijk geïnspireerd werk. De Courante met Variaties, een werk van ernstige afmetingen, vertoont geen hiaat-van-inspiratie, steeds nieuw en prettig varieert het thema, in elk speciaal karakter, onderlijnd door een onverbeterlijke registratie.

De lust bekruipt me soms, bij de studie van dit lange werk vooral, — welke criticus is daarvan gespeend! — een fout te zoeken in de registratie, en dan bestudeer ik nauwkeurig de registerbenamingen van uit alle mogelijke standpunten: zijn de registers historisch verantwoord, heeft de registrant den bouw en de algemene vorm van het werk gevolgd, i.a.w. is er, evenals in de compositorische vorm een registratieplan, is de registratie aangepast aan het notenbeeld? enz. enz. Doch, hoe ik ook zoek, Professor Peeters, ik vind niets waarbij ik een geleerde halte zou kunnen maken. De registratie is volkomen af. En... is het niet altijd lonend voor een criticus (!) te moeten zeggen dat het goed is, het zal des te beter zijn voor het werk

Gherardus Scronx, waarvan het « Echo » bewaard bleef, is naar ik weet een totaal onbekende persoonlijkheid. Het is alleen de naam die hem onder de Nederlanders rangschikt. Prof. Ch. Van den Borren vermoent hem onder de leerlingen van P. J. Sweelinck. « Son Echo est une œuvre de valeur où l'influence de Sweelinck se fait nettement sentir. » Wellicht haalt een of ander archivaris zijn identiteit uit de vergetelheid. Het enig werk dat wij van hem bezitten, is het onderhavig « Echo », een werkje dat niet onaangenaam aandoet. Het « Echo »-procédé vervalt anders zeer vlug in het banale. Het vond wel ingang in die eeuw en nog lang nadien. Wij denken daarbij aan de Noels van Daquin, de Fuga in re klein van Bach, de Giga van Lœillet, de VIe Symphonie van Widor, eerste deel, nog de Gigafuga van Bach en de Dorische Toccata, ook Händel maakt er gebruik van en Callaerts. De wijze van gebruik is echter totaal verschillend. Ik laat het aan u over te oordelen over de al dan niet aesthetische toepassing ervan, in de genoemde voorbeelden.

(Gent).

Gab. VERSCHRAEGEN.

(1) Bespiegelingen bij de uitgave van « Oud-Nederlandse Meesters voor Orgel » door Prof. Flor Peeters.

Orgels in Katholiek Amsterdam

« Niets maakte den Schout wilder dan zingende papen en ruisende orgels. »

Knipping: Van Schuilkerk tot Zuilkerk.

III. - DE « MOZES ».

Men moet het de Amsterdamse Katholieken met ere nageven, dat zij op het einde van de zeventiende, maar zeker in de achttiende eeuw in het geheel niet meer bang waren voor die wildemannen van schouten. Het is waar, zij betrachtten de voorzichtigheid maar tegen dat de vrijheid ging dagen, het was in 1783, lieten zij den Amsterdamsen orgelbouwer Jan Hilgers een orgel bouwen in de « Mozes », dat de toen wel

Orgelfront Sint Willibrordus binnen de Veste, Amsterdam. - Zie vorig nummer.

zeer kapitale som van zeventienduizend Nederlandse guldens kostte. Het verving een orgel van twintig registers op twee manualen met aangehangen pedaal, wat er voor een schuilkerk-orgel nogal mee door kon. Maar met dit orgel, oud orgel, waarbij in 1747 « de heer Beethoven, musicien van den Keurvorst van Keulen » en grootvader van den beroemden Ludwig, » een mottet, zijnde basso-solo « met een accompagnement van twee waldhoorns » op een meer als konstige en bravourlijke wijze » heeft gezongen, met dit orgel zal de « superbe musique » waarvoor « de Mozes » vanouds bekend stond, geen slecht figuur hebben gemaakt (1).

Het had volgens Joachim Hess (Merkwaardige Dispositiën, bl. 12) in 1773 de volgende dispositie:

Bovenklavier	Onderklavier	Stomme reg.
Prestant 8'	Holpyp 8'	Tramblant
Holpyp 8'	Fluit 4'	Coppeling
Octaav 4'	Praestant 4'	2 afsluitingen
Fluit 4'	Octaav 2'	Ventiel
Octaav 2'	Quint-fluit	Het blinde Register draagd den tytel van Swyger 32 voet.
Siflet 1'	Nazat	
Quint 3'	Sexquialtra	
Sexquialtra	Mixtuur	
Cornet	Voxhumana 8'	
Mixtuur		
Trompet 8'		

Was het Amsterdamse humor, die een open plaats op het register deed opvullen met een blinde knop die als opschrift droeg: « Swyger 32 voet », of was het de hoop der blijde optimisten, die in het verschiet hun orgel verrijkt zagen met een contrabas waarvoor de windlade een plaats open had? De stukken wijzen het niet meer uit. Uit ons eerste artikel is duidelijk gebleken, dat, zo ergens dan toch wel in de Noord-Nederlandse schuilkerken de kerkmuziek, en daaronder ook het orgel, in al zijn hoedanigheden geheel afhankelijk was van de omstandigheden, en deze waren niet alleen van geldelijken aard. De « Mozes » was een schuilkerk, die in 1641 betrokken werd. Het was een pakhuis in de jodenbuurt dat « Mozes » heette en dat in 1682 verenigd werd met het naastgelegen huis, dat het beeld en den engel van « Aaron » in den gevel droeg. Deze grote schuilkerk zag haar pakhuisgevels in 1841 verbouwd tot een statig schuilkerk-front aan het Waterlooplein. Het is een leger van dappere Franciscus-zonen geweest, die in de zware tijden der verdrukking onverschrokken hun taak « in partibus infidelium » hebben volbracht. En om enig denkbeeld te krijgen van de forse kracht, waarmee zij hun zendingswerk hebben doorgezet, kunnen wij niet beter doen, dan in de pastorie het grote doek van Jacob de Wit beschouwen, waarop deze in 1717 de pastoor, Pater Aegidius de Glabbais heeft geschilderd bij zijn gouden kloosterfeest. Daar staat Pater Aegidius gekazuifeld voor het altaar terwijl de diaken hem kroont met een bloemenkrans, als een andere Lodewijk XIV, met het gebaar van « l'église c'est moi ». Het is niet te veel gewaagd, wanneer wij aan zijn voortvarenden ijver en zijn geest het twintig registers tellende orgel danken. Want zo hij het al niet zelve was, hebben zijn opvolgers in zijn geest gehandeld. Trouwens kort na zijn komst in 1687 bezat de kerk, die in 1691 weer

eens verbouwd was, een orgel. Van dit instrument zijn geen bijzonderheden bekend.

Het orgel, dat Hilgers in 1783 bouwde, was wel vier stemmen groter, maar het pedaal was nog steeds niet vrij en de « Swyger 32 » pronkte nog steeds op zijn oude plaats. Het bezat de volgende dispositie, die door een viertal halveringen meer variabel gemaakt was:

Bovenmanuaal.	Ondermanuaal.
1. en 2. Bourdon 16' (gehalveerd)	22. Gemshoorn 2'
3. Prestant 8'	23. Sifflet 1'
4. Holpijp 8'	24. Kwint 2 2/3
5. Viola di Gamba 8' (discant)	25. Sesquialtra
6. Octaaf 4'	26. Mixtuur
7. Spitsfluit 4'	27 en 28. Dulciaan 8' (gehalveerd)
8. Superoctaaf 2'	16. Prestant 8'
9. Kwint 2 2/3	17. Holpijp 8'
10. Cornet (disc.)	18. Dwarspijp 8' (discant)
11. Mixtuur	19. Octaaf 4'
12. en 13. Fagot 16'	20. Gedekte Fluit 4'
14. en 15. Trompet 8' (gehalveerd)	21. Superoctaaf 2'

Nevenregisters

- Tremulant
- 30. I-II Man.
- 31. II-Ped.
- 32. Afsluiting boven man.
- 33. Afsluiting onder man.

- 34. Ventiel
- 35. Calcantenklok
- Blinde registers
- 36. Zwijger 32'
- 37. G.B.O.R. (?)

De manualen liepen van C tot g^{'''}. Ongeveer 1670 pijpen (2).

(Amsterdam).

(Vervolgt).

Piet VISSER.

(1) Uit een « Chronologische Historie van de gebeurtenissen in Amsterdam rond 1570 », afgedrukt in Bijdragen v. h. Bisdom Haarlem XXXVI, 262.

(2) In het boek van P. B. Knipping OFM., « Van Schuilkerk tot Zuilkerk » (1941) is op pag. 147-8 deze dispositie verkeerdelijk afgedrukt als deze van het orgel van 1870. De orgelbouwer Schreurs (fa. Adema) was zo vriendelijk mij — met stukken uit het archief — omtrent deze vergissing in te lichten.

Enkele Gedachten over weinig gespeelde Orgelcomposities van Bach

De titel van deze beschouwing zou bij de lezer het vermoeden kunnen opwekken dat hier gesproken zal worden over onbekende composities van Bach. Dit is echter bepaald niet het geval. Wanneer ik hier iets vertel over de orgelconcerten, waarvan enkele geïnspireerd door Vivaldi, en de zes orgelsonates, ook genoemd Trio's, dan wil ik hiermede enkel de betekenis accentueren van een bepaalde « genre » uit het omvangrijke oeuvre van Bach, wel bekend, doch zo goed als niet gespeeld. Belangwekkend was in dit verband de mededeling in het tweede nummer van « De Schalmey », dat Paul Eraly o.a. een vijftal concerten van Vivaldi voor orgel bewerkt heeft. Ongetwijfeld een artistiek verantwoorde daad van deze organist, om deze prachtige materie over te brengen op het instrument die deze muziek alle recht doet wedervaren.

Trachten wij Bach's orgelcomposities naar vorm en geest te classificeren, dan onderscheiden we twee karakteristieken, nl. de religieus geïnspireerde en aan de liturgische dienst gebonden werken en de concertante, in wezen dus profane werken. De vox populi, hierin misschien (?) eenzijdig beïnvloed door de reprodu-

cerende kunstenaars, ziet in Bach vrijwel alleen de compositorisch geniale vertolker van Passies, Cantates, en voor de organisten, van Choralvorspiele, Praeludia en Fuga's (ook een integrerend bestanddeel van de liturgische dienst). Vanzelfsprekend heeft Bach hierin ook voor ons de grootste en diepste waarde. Waar me echter Bach's betekenis voor de muzikale gedachte, die wonderschone reflex van de tijdgeest terecht universeel noemt, is het wel interessant hier eens een speciaal aspect te belichten uit deze « orgelschatkamer » nl. het exclusief brillante (concerten en in dit verband ook de Toccata's) en de exclusieve vreugde van Bach voor het samenspel van een drietal volkomen zelfstandige stemmen (Sonates). Dat deze composities zo weinig worden gespeeld vindt in tweeërlei redenen zijn oorzaak. Ten eerste, omdat zij zonder uitzondering tot de technisch en stilistisch moeilijkst te interpreteren werken behoren; ten tweede, omdat zij zich slecht laten « invoegen » in een liturgische dienst (voor tussen- of naspel). Een fragmentarische vertolking is natuurlijk niet verantwoord. De structuur en stilistische mogelijkheden komen het schoonst

naar voren in de door mij als voorbeeld te nemen Sonate in e mol en het Concert in a kl.

Trio-Sonate in e mol.

We hebben hier te doen met intieme kamer-muziek in haar subtielste verhouding, alleen geschikt om uitgevoerd te worden in een kleine ruimte. Wanneer we van het alleszins redelijke standpunt uitgaan dat in deze Sonate drie zelfstandige instrumenten musiceren (b.v. 2 Hobo's en continuo) dan volgt hier voor de spelende organist uit, dat hij niet van kleur kan variëren in de registers. Een artistiek verantwoorde interpretatie wordt dan ook geheel afhankelijk gesteld van de keuze der registers (subtiel en uitermate doorzichtig) en de frasering (een eenmaal aangenomen frasering van een thema dient men tot het einde toe consequent te volgen — een punt dat vele organisten verwaarlozen).

« Denkt » men de twee polyphone lijnen (te spelen op 2 klavieren) met als enigste harmonisch fundament een rijk gevoerde pedaalstem, zuiver orkestraal, dan komt men tot een verrassend, en zeer zeker, tot een logische frasering. Nemen we als het meest typische voorbeeld de stretto van het Andante, beginnende met de zesde maat van achteren, waar het thema op de voet gevolgd wordt door de imitatie. Het effect moet hier bereikt worden door het thema motivisch te splitsen. Het ongelijktijdig spelen van het thema op beide klavieren, waaruit volgt een na elkaar eindigen van de motivische kern, plaatst de speler voor grote moeilijkheden. Hierbij komt dan nog een periodieke onderbreking van de pedaalstem door een tweetal staccato-noten. Wanneer men bedenkt dat een dergelijke complicatie niet tot een uitzondering behoort, dan weet men precies, waar de grote speeltechnische moeilijkheid schuilt. Een volkomen onafhankelijkheid van beide handen en pedaal is voorwaarde om te komen tot een behoorlijk resultaat.

Interessant is ook dat verschillende elementen uit deze Sonates als zelfstandige vormen reeds vroeger door Bach werden geschreven, o.a. het begin van de 3e Sonate komt voor in het authentieke handschrift van het Wohltemperierte Klavier. De Andante uit de, als voorbeeld genomen, 4e Sonate, komt ook voor als Trio in d. De melodie en de contrapuntiek is in wezen onveranderd, alleen heeft Bach dit Trio (als aanwezig materiaal) rijk met versieringen uitgewerkt en hierdoor ontstond een polyfoon uitgelezen kabinetstukje met een jeu d'esprit, hetwelk zijns gelijke niet heeft. De beide hoekdelen zijn van eenzelfde waarde.

De zeldzame soepelheid waarmede Bach de

streng polyfone wetten « hanteert » in deze Sonate en deze, van nature nogal stugge vormgeving, daardoor geheel ondergeschikt maakt aan de geest, bewijst tevens dat Bach, als geen ander, juist door zijn gedurige « afwijkingen » (uitzonderingen bevestigen de regel) de wetten der polyfonie als een tweede natuur bezat.

Wil de organist zich de stilistische schoonheid van deze speelse kamermuziek eigen maken, dan is van essentiële waarde dat hij wel van klanksterkte kan verschillen doch niet van klankkleur. Als regel kan het laatste deel sterker genomen worden dan het eerste, het middenstuk het zachtste. Kristalleren we uit deze enkele gedachten onze conclusie dan is het wel deze: voor een executant (in dit geval de organist) ligt de intense, volkomen bevredigende vreugde, niet zozeer in het spelen van composities die zich kenmerken door een zogenaamd kleurenspeel — een op den duur nogal vermoeiende aangelegenheid — of een harmonisch schone synthese, doch voor alles in het sublieme genot van een tot in uiterste consequenties doordacht polyfoon lijnenspel, welker volkomenheid de diepste muzikale substantie inhoudt.

Concerto grosso in a mol.

Van dit werk bestaat een uitstekende gramofoonweergave voor strijkorkest, gespeeld door een kamerorkest o.l.v. Hermann Abentroth.

We onderscheiden bij dit Concert twee klankidiomen, welker realisering op het orgel als op geen ander instrument zijn te verwezenlijken. De wijze waarop Bach dit Concert, oorspronkelijk voor strijkorkest bedoeld, in een organistisch « kleeft » heeft gestoken, is zonder weerga. In dit werk komt wel zeer sterk de karakteristiek van het Concerto grosso naar voren nl. het tegenover elkaar plaatsen van twee klankgroepen, het ene concertant-virtuoos en een sprankelende, zeer speels geconcipeerde melodie. Dit afgewisseld door de vele ritornellen die in het eerste deel de rondo vorm karakteriseren. Zonder overdrijving kan men zeggen dat een dergelijk compositorisch gegeven ideaal is voor een organist, die de virtuositeit in zijn schoonste vorm wil inschakelen in zijn concertrepertorium.

De voordracht van dit Concert, een zuivere barok-uiting, dient men uitsluitend te baseren op de zogenaamde contrast- of registerdynamiek, een schakeling die alleen mogelijk is op het orgel, hét barokinstrument bij uitstek. Als enigste agogische schakeling is verantwoord een riterdando bij de definitieve afsluiting van een deel. Zorgt men er dus angstvallig voor de stijfheid te begaan van het « opbouwen » van climaxen, wel is het van groot nut te speuren

naar de echo-effecten waaraan dit werk rijk is, zowel in de grote structuur als in het detail.

Een tweede voorbeeld geeft duidelijk de tegenstelling der twee klankgroepen weer. De uitvoeringstechniek behoeft in geen enkel opzicht problematisch te zijn. De ritornellen speelt men op het hoofdklavier — niet te sterk en vooral niet zwaar en log registreren — de solo's op het positief spelen, waarbij als ideaal klankbeeld de registercombinatie 8 v en 2 v en Nasard 2 2/3 zou kunnen dienen. Waar uiteraard der zaak de virtuoze begeleidingsfiguren zo goed als geen

nuancering toelaten, moet de frasering der licht aansprekende melodiek scherp worden uitgetekend.

Met het naar voren brengen van deze bijzonderheden der Sonates en Concerten, die zowel in structuur als ornamentiek uitgesproken geestesproducten der Barok zijn, hoop ik enkel te bereiken dat vele organisten zich intens zullen verdiepen in deze wonderbaarlijke klankenwereld die Bach ons ook nog geschonken heeft.

(Hengelo).

Alphons GAALMAN.

De Gentse Orgelfeesten

26 - 27 - 28 - 29 SEPTEMBER.

Over korte dagen staan zij voor de deur!

Over korte dagen galmen de beiaardklokken over de goede Gentse Stede!

Over korte dagen zingen de mooiste orgels der stad... hun triomflied?... Onze generatie staat nog wel zo sterk onder den invloed van de brave rederijkers dat we zo gemakkelijk versukkelen in die gemeenplaatsen! Over een triomflied moeten wij vooralsnog niet gewagen, hoe groot de vreugde in ons zij! De klokken en de orgels zullen een lied van arbeid zingen, een lieds van trots, een lied van samenhorigheid.

De Orgelfeesten zijn het aanvangspunt van een werkperiode die, uit liefde en trots tot — en voor onze kunst — met een geest van samenhorigheid, onze kunst opvoeren zal naar een bloeitijdperk dat de wereld ons moge bejijden.

In de eerste plaats denken wij terug aan de orgelbouwers uit vroeger tijden. Wij zoeken naar hun opvatting over de orgels. Wij zoeken naar de samenstelling en de techniek ervan, en wij denken aan den orgelbouwer-mens zelf.

Wij denken terug aan de organisten uit vroeger tijden, wij zoeken naar hun repertoire en techniek, wij denken daarbij aan hun levensomstandigheden en het laat ons niet los omdat de gegevens zo legendarisch schaars zijn.

Wanneer wij systematisch de archieven eeuw per eeuw overlopen zien wij het hoge prestige van den meesters orgelmaker en den orghelmeestere stilaan verminderen en op den duur zo te loor gaan dat nog ternauwerdood over hen gesproken wordt bij het uitbetalen van een

loopjongen-wedde. Vele, goed volgbare redenen geven ons daarvan de verklaring doch wij kunnen die synthetiseren in een woord: de kennis van het orgel, de liefde voor de orgelmuziek, verdwijnen. Trompetters, Cornetisten, Fagotisten, Schalmeyers verdringen den organist. Niet daarom verliest de orgelkunst, maar omdat de orgelkunst achteruit gaat komen zij de kerk binnen.

Het is een toestand die nog verre van verdwenen is. Nog is de orgelmuziek, de orgelkunst in het algemeen een minderwaardige kunst. Dat moet veranderen:

Daarom komen wij allen naar de Gentse Orgelfeesten!

Monumenten, beelden, in ons land, getuigen van den groei onzer cultuur: schilders, beeldhouwers, bouwmeesters, musici, uitvinders, ontdekkingsreizigers, politieke mannen kijken in hun bronzen of marmeren waardigheid op het nageslacht neder, doch er blijkt nooit iemand geleefd te hebben die een organist of orgelbouwer daartoe waardig achtte.

«Het kan verkeeren», zegt Breero. Het is niet onze bedoeling te ijveren voor standbeelden, doch wij kunnen niets minder vragen van ons volk, dan dat het zou waarderen wat waarde heeft.

Daarom komen wij allen naar de Gentse Orgelfeesten.

Daarom komen wij samen, orgelbouwers, organisten, organologen, sympathisanten, om getuigenis af te leggen van de hoge waarde van de meesters die roemloos stierven, en naamloos

dood zijn; om getuigenis af te leggen voor onze prachtige kunst: de diepste en rijkste van alle!

Daarom komen wij allen naar de Gentse Orgelfeesten!

Er is niets anders meer noodzakelijk dan een wederzijds begrip voor het werk van mekaar, een wederzijds begrip en een doelmatige samenwerking tussen organisten en orgelbouwers, en tussen de leden van elke groep afzonderlijk.

Voor de organisten, omdat zij op de hoogte van hun taak blijven door stage studie.

De mensen kijken slechts geïnteresseerd naar omhoog wanneer een viool, hoe schamel soms! naast het orgel staat. Doch acht en negentig per honderd zullen geen minuut langer in de kerk blijven voor een werk van Bach zo min als voor een romantisch of modern werk. Wij al-

len ondervinden dat aan den lijve. En toch moeten wij organisten steeds opnieuw, steeds voortstuderen door een voortdurend contact met mekaar. Het kunstgenot alleen voor onszelf vergoedt de moeite en eens komt de tijd dat ons volk het orgel kenne en begrippe en waardere.

Daarvoor komen wij allen naar de Gentse Orgelfeesten!

In de Nederlanden groeit een schare orgelbouwers die bekwaam genoeg zijn om de taak van de besten onzer voorouders voort te zetten. Er is stof genoeg en vaardigheid om de ogen van gans de orgelwereld weer op de Nederlanden te trekken. Doch daarvoor is een nauwere samenwerking een eerste vereiste. Door samenwerking kunnen de aesthetische- en technische tekorten aangevuld worden. Niemand zal het

Prof. Flor PEETERS: Bachprogramma.
St-Baafskathedraal, 28 September te 15 u.

Gab. VERSCHRAEGEN:
Romantische meesters.
St-Niklaaskerk,
26 September te 18 u.

Prof. Ch. HENS:
Moderne meesters.
Augustijnenkerk,
27 September te 17 u.

Omdat wij, voor de **EERSTE** Orgelfeesten,
de eer laten aan eigen Kunstenaars, werden **ZIJ**
uitgenodigd.

me ten kwade duiden als ik zeg dat er werkelijk tekorten bestaan.

Niemand zal het me euvel duiden als ik beweert dat onze orgelkenners niet den duim moeten leggen voor die van andere landen. Onze orgelbouwers moeten, grosso modo, niet onderdoen in vaardigheid voor een buitenlandse orgelbouwer, en alle landen kunnen ons benijden

om onze groeiende schare uitnemende organisten.

Daarvoor komen wij allen naar de Gentse Orgelfeesten!

Daarvoor komen wij allen naar de Gentse Orgelfeesten!

**Het Uitvoerend Comité
der Gentse Orgelfeesten.**

III. Geschiedenis van een Orgelbouwer

Ik laat hier de lijst der orgels volgen welke hij tussen 1843 en 1889 gemaakt heeft. Volgens ik hoger zegde, is deze lijst, vooral wat de geleverde werken in Noord Frankrijk betreft, onvolledig. Het spijt mij, niet een volledig gedocumenteerde lijst met jaartal enz. te kunnen opmaken. Wat het aantal vermelde spelen betreft, moet dit in de meeste gevallen juist zijn.

De namen der parochie's in hoofdletters be-
duiden orgels welke van regeerwerk vernieuwd
zijn, maar waar de windladen en pijpwerk vol-
ledig zijn gebleven. Met gewone letter betekent
orgel, die nog bestaat, maar niet regelmatig of
nooit onderhouden of gestemd wordt. In vette
letter beduidt, dat het orgel door oorlogsfeiten
vernield werd (14-18) Met een ? kan ik niet met
zekerheid zeggen of het nog bestaat.

Aertrycke (W. Vl.), klooster, 6 spelen, 1 klav., geen ped.
Avecapelle (id.), kerk, 10 sp., 1 klav., geen ped.
Avecapelle (id.), 10 sp., 1 klav., geen pedaal.
Beveren a/IJzer (id.), kerk, 8 sp., 1 klav., geen ped.
Bissezele (N. Frankr.) (?), 6 sp., 1 klav., geen ped.
Bissezele (N.-Frankr.) (?), kerk, 6 sp., id. id. (1ste org.)
Bovekerke (W. Vl.), kerk, 8 sp., 1 klav., ped. aan kl. tr.
Clercken (id.), kerk, 10 sp., 1 klav., ped. aan klav. trekk.
Eggewaertscapelle, kerk, 7 sp., 1 klav., geen ped.
Edewalle (?), kerk, 6 sp., 1 klav., geen ped.
Ghyverinchove, kerk, 8 sp., 1 klav., geen ped.
Hooglede, kerk, 24 sp., 2 klav., afzonderlijk ped.
Hoogstade, kerk, 10 sp., 1 klav., geen ped.
Ichtegem, kerk, 10 sp., 1 klav., afzonderlijk ped.
Kassel (?) (N.-Frankr.), kerk, 30 sp., 3 klav., afz. ped.
Koksye a/zee, kerk, 12 sp., 1 klav., geen ped.
KUURNE (Kortrijk), kerk, 10 sp., 1 klav., ped. aan klav.
Lampernisse, kerk, 8 sp., 1 klav., geen ped.,
Lauwe (?), kerk, 10 sp., 1 klav., ped. aan klav.
Leke, kerk, 10 sp., 1 klav., ped. aan klav.
Leysele, kerk, 22 sp., 2 klav., ped. aan klav. (werd ver-
nield bij de kerkbrand in 1903).
Loo, kerk, 22 sp., 2 klav., ped. aan klav.
Loo, klooster, 6 sp., 1 klav., geen ped.
Noordschoote, kerk, 10 sp., 1 klav., ped. aan klav.
Nieuwkapelle, kerk, 10 sp., 1 klav., geen ped.
Oostduinkerke, kerk, 12 sp., 1 klav., ped. aan klav.
Oostkerke (Diksmude), kerk, 10 sp., 1 klav., ped. aan kl.
Oudecapelle, kerk, 8 sp., 1 klav., geen ped.
Oostvleteren, 14 sp., 2 klav., geen ped.
ST. DENYS HELKYN, kerk, 12 sp., 2 klav., afz. ped.
Steenkerke, 8 sp., 1 klav., geen ped. (1851).
St. Jacobschapelle, 8 sp., 1 klav., geen ped.
Stuyvekenkerke, 8 sp., 1 klav., geen ped.
Vinchem, 8 sp., 1 klav., ped. aan klav.
Wulveringham, 8 sp., 1 klav., ped. aan klav.
Wercken, 10 sp., 1 klav., ped. aan klav.
Wulpen, 10 sp., 1 klav., ped. aan klav.
POLLINCHOVE, 22 sp., 2 klav., ped. aan klav. (1856).

ORGELS VAN FREDERIK LONCKE

(zoon van Pieter Albertus)

geb. 1862 en overl. 1933, gemaakt tussen 1889 en 1924.

Aertrycke, kerk, 18 sp., 2 klav., afz. ped. Kegelladen,
pneumat. voor registers, klavieren met me-
chanieke trekking, vrijstaande speeltafel, geb.
in 1909 (debut van Jozef, oudste zoon van

Frans Fred. als leergast (zie photo).
Abeele (N.-Fr.), 12 sp., 2 klav. (1889), sleepladen, mekan.
afz. ped.
Adinkerke, 10 sp., 1 klav., mekan. ped. aan klav. (1901).
Crombeke, 10 sp., 1 klav., sleepl. mekan., ped. a. kl. (1903)
Dadizele, 24 sp., 2 kl., afz. ped. Mekan. sleepladen (1901).
Duinkerke (St. Jean Bapt.), N.-Frankr., 26 sp., 2 klav.,
afz. ped., kegellad., pneumat. regeerw. (1903).
Vernield bij de kerkbrand in 1922.
Duinkerke (St. Jean Bapt.), N.-Frankr., 32 sp., 3 klav.,
af. ped., kegelladen, pneumat. regeerw. (1924)
Heyst a/zee, 14 sp., 2 klav., afz. ped., sleepl., mek. (1911).
Godewaertsvelde (N.-Frankr.), 14 sp., 2 klav., afz. ped.,
kegell. pneumat. (1912).
Leffinghe, 12 sp., 2 klav., afz. ped., kegell. pneum. (1905).
Molendorp (Oostende), 12 sp., 2 klav., ped. kop., kegell.
pneumat. (1895).
Merckegem (N. Fr.), 8 sp., 1 klav., ped. aan klavier,
kegell. 1923.
OOSTKERKE (Diksmude), 10 sp., 2 kl., afz. ped., sleep-
lade mek. (1923).
Poperinge, College, 12 sp., 2 klav., afz. ped. sl. mek. (1898)
Steenvoorde (N.-Fr.), 32 sp., 3 klav., afz. ped. sleeplade
Barkermach. 1920). Bebuut van Pieter, jong-
ste zoon van Frans Fred. als leergast.
St. Marie Capelle (N.-Fr.), 12 sp., 2 klav., afz. ped. sleep-
lade mek. (1889).
Veurne (St. Niklaas), 24 sp., 2 kl., afz. ped., sleeplade
mekan. Barkerm. (1889).
Wielsbeke, 8 sp., 1 kl., ped. aan klav., sl. mek. (1894).

Orgel gemaakt door JOZEF en PIETER LONCKE, zonen van Frans-Frederik (sinds 1924):

1924:
Hooglede, 22 sp., klav., afz. ped. (pneumat. kegelladen).
Van deze periode zijn al de geplaatste orgels
met kegelladen en pneumatiek regeerwerk.
Wercken, 10 sp., 1 klav., afz. ped. (vernield door bom-
men in 1943).
1925:
Noordschote, 10 sp., 2 klav., afz. ped.
Warhem (N.-Fr.), restauratie, 26 sp., 2 klav., (oorlog-
schade).

1926:

Veldeghem, 9 sp., 2 klav., afz. ped.
Caestre (N.-Fr.), 8 sp., 1 klav. (Mek. rest., oorlogschade).

1927:

Woesten, 9 sp., 1 klav., ped. kop.
Borre (N.-Fr.), 12 sp., 2 klav., afz. ped.
Watten (N.-Fr.), 14 sp., 2 klav., afz. ped.

1928:

Vladsloo, 9 sp., 1 klav., ped. kop.
Houthulst, 12 sp., 2 klav., afz. ped.
Lampernisse, 9 sp., 1 klav., ped. kop.

1929:

Klercken, 12 sp., 2 klav., afz. ped.
Bovekerke, 9 sp., 1 klav., afz. ped.
Stuyvekerskerke, 9 sp., 1 klav., afz. ped.
Eesen, 17 sp., 2 klav., afz. ped.

1930:

Merckem, 17 sp., 2 klav., afz. ped.
St. Jacobskapelle, 9 sp., 1 klav., afz. ped.
St. Pieterskapelle, 9 sp., 1 klav., afz. ped.
Zarren, 12 sp., 2 klav., afz. ped.

1931:

Oostnieuwkerke, 9 sp., 2 klav., afz. ped.
Nieuwkapelle, 9 sp., 1 klav., afz. ped.
Diksmude, 26 sp., 2 klav., afz. ped. (vernield door oorlogsfeiten, 1940).

1932:

St. Denys Helkyn, 12 sp., 2 klav., afz. ped.
Boeschepe (N.-Fr.), 14 sp., 2 klav., afz. ped.

1933:

Annoeullin (N.-Fr.), 16 sp., 2 klav., afz. ped.
Leysele, 14 sp., 2 klav., afz. ped.

1934:

Vieux Berquin, 14 sp., 2 klav., afz. ped.

1935:

Steene, 9 sp., 2 klav., afz. ped.
Lombartzyde, 14 sp., 2 klav., afz. ped.
Breedene, 8 sp., 1 klav., afz. ped. (vernieuwd).

1936:

Luik. Rest. en ombouw der samenstell. der orgels van:
Abbaye de la Paix, Boul. D'Avroy, 22 sp., 3 klav.
St. Foy, 28 sp., 3 klav., afz. ped.
Plainevaux, 9 sp., 1 klav., afz. ped.

1937:

Loo, kerk, 22 sp., 2 klav., afz. ped. (front en principaal-karakters in 75% tin).
Nijvel St. Gertrude (restauratie), 24 sp., 2 klav. ped.
(Deb. van Frans, zoon v. Jozef, als leergast).

1938:

Pollinchove, rest. orgel van grootvader, vern. regeerw.
St.-Amandsberg (Gent), 24 sp., 2 klav. afz. ped. (vern.).
(Debuut van Gerard Loncke, zoon van Jozef, als leergast).

Dison (Luik), rest. en omb. der samenstelling.
28 sp., 2 klav., afz. ped.

St. Niklaas Outremeuse (Luik), 22 sp., 2 klav. afz. ped.
(restauratie).

1939:

Baasrode, 14 sp., 2 kl., afz. ped. (vern. en vergroting).
Drongen (oude abdij), 16 sp., 2 klav., afz. ped. (herstell.
en ombouw der samenstelling).

Dendermonde (College), 14 sp., 2 klav., afz. ped.
Wenduine a/zee, 14 sp., 2 klav., afz. ped.

1940:

Diepenbeek (Limburg), 16 sp., 2 klav., afz. ped.
St. Louis (Deerlijk), 9 sp., 1 klav., ped. aan klav. (vernieuwing en aanvulling orgel).

1941:

Kuurne (orgel van grootvader), door oorlogsfeiten beschadigd, restauratie.
Othee (Luik), 10 sp., 2 klav., afz. ped.
Hooglede, 24 sp., 2 klav., afz. ped. (herstel voor oorlogschade en nieuwe opstelling).

1942:

Zonnebeke, 16 sp., 2 klav., afz. ped.
H. Hart (Oostende), 24 sp., 2 klav., herstel orgel (bomb.)
Keyem, 12 sp., 2 klav. herstel orgel (besch. d. regen).
Oostveld, 12 sp., 2 klav., afz. ped.

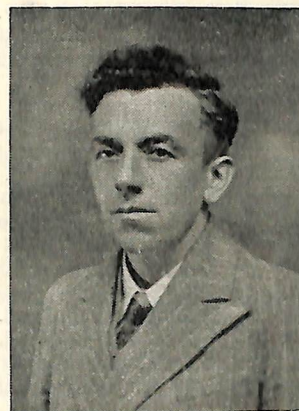
1943:

Poelkapelle, 15 sp., 2 klav., afz. ped.

In 1935, '36 en '37 hebben wij mede gewerkt met de firma J. Klais (Bonn am Rhein), voor het plaatsen der orgels van de Kathedralen van Brugge en Gent, Gent St. Pieters buiten, De Panne O.L.V., allen volgens het electrisch stelsel.

Daarmede is het vóór-oorlogstijdperk afgelopen en beginnen wij een nieuw tijdperk.

Twee generaties hebben het werk dat Pieter begonnen is in 1842, met den zelfden ijver en in den zelfden geest voortgezet. Wij begroeten met vreugde, dat de zonen van Jozef er zich in allen ernst op toeleggen de traditie te bewaren. Wanneer de ouderen Jozef en Pieter niet meer zullen mee kunnen, zullen jonge « Lonckske's » met den zelfden ijver het werk der ouderen overnemen, indachtig de wijze woorden, die grootvader Pietje Loncke, zo dikwijls herhaalde in zijn pittig Hoogstals dialect: « Me maniges, als je voor de kerke werkt, moet het deugdelijk zijn, want ze kunnen daar niet altijd nieuws kopen. Als je voor de kerke werkt, moet het schone zijn, want de kerke is het huys Gods en God is de opperste volmaaktheid en in Zyn ogen, gaat ons werk zekerlik nog altyd gebrekkig zyn, maar we moeten altyd trachten uze fouten te verbeteren en geen gelegenheid laten voorbij gaan om altyd meer bekwaamheid te verwerven. Ons werk is het gebed en het offer van ons leven en hoe schoner en beter dat gy zult werken, hoe gelukkiger gy zult zyn en hoe gemakkeliker gy uw brood zult verdienen! »

Moge een ander « Lonckske » voor de lezers van « De Schalmei » in 't jaar 2046 een ander verslag schrijven over hun werkzaamheden in zake orgelbouw, dit gave God.

Jos. LONCKE, orgelbouwer,
Eesen, 19-3-1946.

Alle geestelijke muziek en muziek speciaal geschikt voor onderwijs-
gestichten van eigen en vreemde, van oude en moderne meesters
IS IN EEN DEPOT GECENTRALISEERD.

Bespaart U alle nutteloos rondschrijven!

Laat U door ons voorlichten!

EEN ADRES VOOR GANS HET LAND :

CENTRALE MUZIEKHANDEL

BIJENLAAN, 1 — BRUSSEL

Fa. Bern. Pels & Zoon - Lier

K E R K O R G E L S

ELECTRISCH — PNEUMATISCH

Speciaal Electrische Sleepladen, het meest volmaakte systeem.

STEMMEN — OMBOUWEN — REPAREREN

JAN NOYDENS

AALMOEZENIERSTRAAT, 30, ANTWERPEN

P I A N O ' S

HARMONIUMS

K E R K O R G E L S

STEMMEN

HERSTELLEN

Firma H. VAN DE LOO

FREDERIK LINTSSTRAAT, 67 — LEUVEN

ORGELS VOOR KERKEN EN KAPELLEN

■ volgens moderne, beproefde systemen ■

Ombouwen, herstellingen van allen aard. — — Electrische ventilatoren

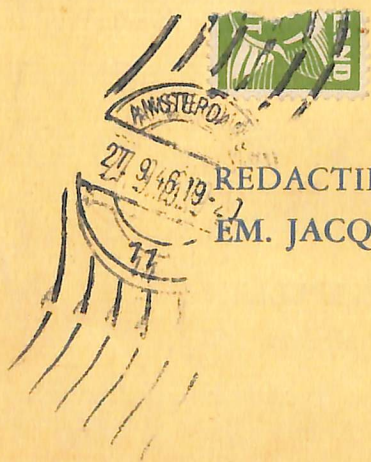
De Nieuwe Standaard

en

De Spectator

slaan den goeden toon aan.

**Daarom zijn zij
UW BLADEN !**

REDACTIE EN ADMINISTRATIE :
EM. JACQMAINLAAN, 127, BRUSSEL